

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Historický ústav

Sexualita českých vojáků první světové války v pramenech osobní povahy

Diplomová práce

Autor: Bc. Jana Javůrková

Studijní program: N7503/ Učitelství pro základní školy
(2. stupeň)

Studijní obor: 7503T066/ Učitelství pro 2. stupeň ZŠ
- dějepis

7503T074/ Učitelství pro 2. stupeň ZŠ
- občanská nauka

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Hutečka, Ph.D.

Hradec Králové

2015

Zadání diplomové práce

Autor:	Bc. Jana Javůrková
Studium:	P131527
Studijní program:	N7503 Učitelství pro základní školy
Studijní obor:	Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - dějepis, Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - občanská nauka
Název diplomové práce:	Sexualita českých vojáků první světové války v pramenech osobní povahy
Název diplomové práce AJ:	Sexuality of Czech soldiers in the First World War as Reflected in their Diaries and Correspondence

Anotace:

Ve své práci se nejprve zaměřím na pojem sexuality, který bych chtěla charakterizovat z pohledu psychologie. Dále bych se ráda věnovala dějinám sexuality, zvláště bych chtěla popsat období první světové války. Ve své diplomové práci budu věnovat pozornost sexualitě, které se objevuje v pramenech osobní povahy (tedy denících, korespondenci, pamětech apod.) vojáků první světové války. Světové dějiny sexuality ? Richard Lewinsohn, Světové dějiny sexuality ? Morus, Užívání slasti, Vůle k vědě, Péče o sebe ? Michel Foucault, Kruh prstenu: světové dějiny sexuality, erotiky a lásky od počátků do současnosti : v reálném životě, krásné literatuře, výtvarném umění a dílech českých malířů a sochařů inspirovaných obsahem této knihy - Jaroslav Malina a kolektiv dále písemné prameny osobní povahy (deníky, korespondence, paměti): Deník legionáře ? Jindřich Bejl, Deník plukovníka Švece: s některými jeho drobnými pracemi ? Josef Jiří Švec, Válečný deník Jendy Hofmana, letce-dobrovolce (1914-1917) ? Jenda Hofman; Listy z fronty: Výbor z korespondence 1915-1918 ? Fráňa Šrámek

Garantující pracoviště:	Historický ústav, Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	Mgr. Jiří Hutečka, Ph.D.
Oponent:	doc. PhDr. Dana Musilová, CSc.
Datum zadání závěrečné práce:	20.12.2013

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucímu své diplomové práce Mgr. Jiřímu Hutečkovi, Ph.D. za věnovaný čas a odborné vedení při zpracování mé diplomové práce. Zároveň děkuji rodině a svému příteli za podporu během celého studia.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala (pod vedením vedoucího diplomové práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 3. 7. 2015

Anotace

JAVŮRKOVÁ, Jana. *Sexualita českých vojáků první světové války v pramenech osobní povahy*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 71 s. Diplomová práce.

Tato diplomová práce se zabývá sexualitou českých vojáků první světové války, která je reflektována v jejich denících, pamětech či korespondenci. Práce je rozdělena na pět hlavních částí. První část se zaměřuje na představu ženy v zázemí, v blízkosti fronty či ve zdravotnictví. Dále popisuje vnímání nevěry, způsob, jakým o ní čeští vojáci píší, a jejich postoje k tomuto jevu. Třetí část práce se věnuje prostitucím a situacím, ve kterých se s tímto fenoménem vojáci setkávali. Následující část se zaměřuje na tematiku venerických chorob. Tato kapitola naznačuje, že venerické choroby nebyly vždy vnímány negativně. Tématem poslední kapitoly je láska v období první světové války.

Klíčová slova: sexualita, první světová válka, prostituce, venerické choroby, deníky.

Anotation

JAVŮRKOVÁ, Jana. *Sexuality of Czech soldiers in the First World War as Reflected in their Diaries and Correspondence*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2015. 71 pp. Diploma Dissertation.

This diploma dissertation deals with sexuality of Czech soldiers in the First World War which is reflected in their diaries, memoirs and correspondence. It is divided into five main parts. In the first one it focuses on idea of women at the home front, women near the battlefield and nurses. In the second part, the thesis describes perception of infidelity, the way of writing about this topic and attitudes of Czech soldiers to cheating. The third part deals with prostitution and with the situations in which the soldiers met with this phenomenon. The next part focuses on theme of venereal diseases. This chapter indicates that venereal diseases weren't always perceived negatively. The theme of the last part is love in the First World War.

Keywords: sexuality, World War I, prostitution, venereal diseases, diaries.

OBSAH

ÚVOD.....	9
1 POHLED NA ŽENY V PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE.....	11
1.1 Představa ženy v první světové válce	11
1.2 Žena v zázemí	12
1.3 Ženy v blízkosti fronty	22
1.4 Zdravotní sestry reflektované v denících vojáků a v jejich korespondenci.....	27
2 NEVĚRA	33
2.1 Nevěra v 19. století a v období první světové války.....	33
2.2 Nevěra reflektovaná českými vojáky	33
2.3 Dopisy jako prostředek ujištění o sexuální věrnosti	37
3 PROSTITUCE	41
3.1 Pojem prostituce	41
3.2 Vývoj prostituce v Evropě 19. století	42
3.3 Prostituce v Rakousku-Uhersku.....	43
3.4 Prostituce v období první světové války reflektovaná českými vojáky	43
3.4.1 (Ne)zdrženlivost v oblasti sexuality.....	43
3.4.2 ANO/NE prostituci	45
3.4.3 Uspokojení sexuálních potřeb prostřednictvím znásilnění	53
4 VENERICKÉ CHOROBY	55

4.1	Venerické choroby na konci 19. století a na počátku 20. století	
	55
4.2	Venerické choroby v období první světové války	55
4.3	Venerické choroby reflektované českými vojáky první světové války	
	56
5	LÁSKA V OBDOBÍ PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY	60
ZÁVĚR	65
POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA	68

ÚVOD

Michel Foucault ve své knize *Vůle k vědění* uvádí, že demografové a psychiatři 19. století měli tendenci se při každé narážce na pohlaví omlouvat. Byli názoru, že zabývání se tak nízkými tématy vyžaduje jistou omluvu.¹ V současné době si různé studie z oblasti psychologie, medicíny či historie vybírají za předmět svého bádání právě oblast sexuality, aniž by musely svůj výběr ospravedlňovat.

První světová válka měla na sexuální chování a vnímání sexuálních norem velký vliv. Statisíce českých mužů muselo opustit své domovy, rodiny a blízké a nastoupit vojenskou službu, ačkoli většina z nich neměla prakticky žádné válečné zkušenosti.² Jejich ženy, které zůstaly doma, byly nuceny postarat se o celou rodinu i domácnost a jediným zdrojem informací o životě drahých protějšků byla korespondence či vyprávění vojáků na občasných dovolených. Odloučení bylo obtížné pro obě strany.

Důvodem, proč jsem si zvolila právě tematiku sexuality českých vojáků první světové války, byla skutečnost, že tato problematika jako samostatné téma nebyla ještě zpracována, a proto pro mě představovala určitou výzvu. Cílem mé diplomové práce je zaměřit pozornost na to, jak se sexualita projevovala v období první světové války u českého vojáka. Jaké možnosti se v této oblasti vojákům nabízely, jak je vnímali a popisovali ve svých denících, pamětech či v korespondenci se svými blízkými. Proto jsem se rozhodla zkoumat válečné deníky, paměti a dopisy, abych zjistila, do jaké míry a jakým způsobem se čeští vojáci zabývají sexualitou.

Pro teoretické zakotvení své práce jsem využila knihy autorů, kteří se věnují dějinám sexuality: *Dějiny sexuality* Michela Foucaulta, *Světové dějiny sexuality* Moruse či *Toulky historií sexu a erotiky* Kamila Janiše. K osvětlení sexuality v období první světové války mi pomohla kniha *An intimate history of the front: masculinity, sexuality, and German soldiers in the First World War*, jejímž autorem je Jason Crouthamel. Ačkoli se toto dílo zabývá výhradně německými vojáky, poskytla mi kniha cenné informace a náměty k zamyšlení. Studie Christy Hämmerle „*You let a weeping woman call you home?*“ se věnuje kromě německých vojáků i vojákům Rakouska-Uherska, a proto nabízí lepší vhled do situace českých vojáků. České publikace jako *Byli jsme a budem, aneb, Česká každodennost 1914–1918* Marie Michlové či *Chytila patrola, aneb,*

¹ Michel FOUCAULT, *Vůle k vědění*, Praha 1999, s. 13.

² Marie MICHLOVÁ, *Byli jsme a budem, aneb, Česká každodennost 1914–1918*, Řitka 2013, s. 63.

Prostituce za Rakouska i republiky Mileny Lenderové mi umožnily porozumět každodennímu životu českého vojáka, české ženy i české prostitutky.

Ve své práci jsem využila různé prameny. Navštívila jsem Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze a analyzovala válečnou korespondenci českých spisovatelů. Využila jsem i deníky a korespondenci, které byly ve vlastnictví soukromníků a zveřejněny na internetových stránkách. Zvolila jsem však pouze takové prameny, ke kterým byla přiložena fotografie originálu. Dalším zdrojem informací pro mne byly knižně vydané deníky, romány, výběry z korespondence či paměti. Jsem si vědoma, že v případě románů se jedná o smyšlené osoby i situace, které nejsou založené na pravdivosti. Jisté omezení nabízejí i paměti, neboť jedinec může ve svých výpovědích zakrývat, měnit a přizpůsobovat realitu potencionálním či konkrétním čtenářům. Pokud byly paměti zapisovány po delším časovém horizontu, existuje tu i riziko zkreslení prostřednictvím zapomínání. Jsem však názoru, že se v těchto materiálech bude stále do jisté míry odrážet skutečnost, kterou čeští vojáci každodenně prožívali.

Ve své diplomové práci bych se ráda zaměřila na následující témata: pohled na ženy, nevěra, prostituce, venerické choroby, láska v období první světové války či homosexualita. Mým cílem je zjistit, jak vojáci na frontě vnímali ženy v zázemí či v blízkosti bojiště, jak pohlíželi na nevěru a zda popisovali nevěrné jednání v denících, jaký postoj zaujíмали k prostituci a zda se sami přiznávali k návštěvě nevěstinců, zda se setkávali s venerickými chorobami, jestli navazovali v blízkosti bojiště styky s místními ženami a zda jsou v denících, pamětech či korespondenci naznačena témata homosexuality.

Zda se mi podaří zodpovědět všechny otázky, zjistím po analýze dostupných pramenů.

1 POHLED NA ŽENY V PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLCE

1.1 Představa ženy v první světové válce

Na ženy se ještě na počátku první světové války pohlíželo jako na slabé a nesamostatné bytosti, které jsou závislé na svých mužích a i v dospělosti jsou vnímány spíše jako děti. Druhý úhel pohledu vzhlíží k ženě jako k milující a obětavé matce, která se stará o svou rodinu a plně se jí obětuje. Tradiční představa rodiny se však vlivem války proměnila. Šedesát procent mužů, kteří dosáhli osmnácti let a bylo jim méně než třiapadesát let, muselo opustit své domovy. Ženy tak byly nuceny nastoupit na jejich místo, nahradit je nejen v domácnostech, ale i v zaměstnání. Staly se tak metařkami, čističkami lokomotiv, dělnicemi ve Škodových závodech nebo laborantkami.³

První světová válka velmi ovlivnila představu ženy. Německé válečné noviny obsahovaly náčrty a kresby, které zobrazovaly podoby ženy dobré (německé) a špatné (cizí, z okupovaných území). Ženy nepřátel byly znehodnocovány jako objekty, které si nezaslouží respekt. Byly prezentovány jako „děvky“ v opozici proti německým „madonám“. Východní Evropanky byly zvláště považovány za promiskuitní, špinavé a necivilizované osoby. V novinách *Zeitung der 10. Armee* byla zesměšňována ruská žena, která podváděla svého manžela s německým vojákem. Jiný časopis znázorňoval Polku, která byla sexuálně dostupná německému okupantovi. Tyto dostupné ženy, ať již Francouzsky, Polky či Rusky, se nestaly pouze objekty zábavy v tisku, ale byly chápány jako hrozba, která ohrožuje zdraví a morální charakter vojáků.⁴ V Rakousku-Uhersku se stalo populární zveřejňovat dopisy a pohlednice z fronty či ze zázemí různými sdělovacími prostředky. Obsah válečných dopisů byl určený pro politické a propagandistické účely a jeho cílem bylo ukázat oporu žen v zázemí a podpořit patriotismus a bojového ducha. Společně s censurou tento fenomén reprezentuje další způsob, jakým je soukromá korespondence během války zmanipulována.⁵

³ M. MICHLOVÁ, *Byli jsme a budeme...*, s. 73–74. Více viz např. Lenderová M. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, 2009. Bahenská M., Heczková L., Musilová D. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*, 2011. Abramská L. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789–1918*, 2005. Burešová J. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, 2001 aj.

⁴ Jason CROUTHAMEL, *An intimate history of the front: masculinity, sexuality, and German soldiers in the First World War*, New York 2014, s. 27–28.

⁵ Christa HÄMMERLE, „*You let a weeping woman call you home?*“ *Private Correspondences during the First World War in Austria and Germany*. in: *Epistolary Selves: Letter and letter-writers, 1600–1945*, ed. R. Earle, Brookfield 1999, s. 155–156.

1.2 Ženy v zázemí

Jakmile vypukla válka, dopisy mezi vojáky a jejich rodinami se staly důležitým záchranným lanem, které spojovalo prostředí fronty se zázemím. Během pobytu v zákopech si muži představovali své ženy a domov jako maják, který jim psychicky pomáhá oprostít se od hroživé reality na frontě.⁶

Christa Hämmerle uvádí, že Rakousko-Uhersko očekávalo od žen vojáků, že budou svým manželům, chlapcům a synům oporou. Pokud se tak nestalo a ženy si místo podpory svých blízkých v dopisech stěžovaly na útrapy z války, rakouská censura zasáhla. Navrátila dopis zpět odesílatelce s poukázáním na nebezpečí takové korespondence a doporučením, aby příští text byl optimističtější a více vlastenecký.⁷

Cenzura nehlídala pouze korespondenci, která mířila na bojiště, zaměřovala se i na dopisy z fronty. František Skála popisuje ve svém *Válečném deníku*, jakým způsobem fungovala. Uvádí následující:

*„Dříve jsme si poštu censurovali sami. Nyní je na stromě zavěšena dřevěná schránka, do níž musí býti vkládána. České dopisy censuruje hejtman, německé adjutant. Dlouhé dopisy se hned roztrhají. Byly vydány instrukce, jak se smí dopisy psáti: ‚Jsem zdráv, žeru jako medvěd, mám se dobře.‘ Když si doma žena neví rady, co má dělati s krávou, může se nejvýše připsati ještě ta rada. Prší-li, je-li zima, teče-li tamhle řeka, jsem-li v Itálii nebo Rusku, to jim je prý doma fuk“.*⁸

Poštovní cenzura byla vykonávána po celou dobu první světové války. Vojáci měli zakázáno zmiňovat zejména přesné názvy míst či označení oddílů, které byly nahrazeny příslušnou polní poštou či základním poštovním číslem.⁹ Jejím cílem nebylo pouze zamezit předávání informací, které by mohly být pro Rakousko-Uhersko nebezpečné, avšak přesvědčit vojáky i domácí frontu o tom, že se jejich blízcí mají dobře a že jim nic nechybí.

⁶ J. CROUTHAMEL, *An intimate history of the front...*, s. 65, 68. Srov. Ch. Hämmerle..., s. 165.

⁷ Ch. HÄMMERLE, „*You let a weeping woman...*“, s. 156–157.

⁸ František SKÁLA, *Válečný deník 1914–1918*, Kyšperk 1937, s. 226. František Skála se narodil v roce 1882. V době vypuknutí první světové války mu bylo 32 let.

⁹ Ch. HÄMMERLE, „*You let a weeping woman...*“, s. 155.

Čeští vojáci si byli cenzury dobře vědomi. O tom svědčí i následující text dopisu Stanislava Kostky Neumanna. Po vypuknutí první světové války se musel on i jeho žena Božena uchýlit ke komunikaci, kterou jim zprostředkovala poštovní služba. Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze disponuje korespondencí, kterou ve válečném období zasílal tento spisovatel své ženě. V dopise ze dne 26. 9. 1917 píše: „*Napiš mi dlouhé psaní, ale pamatuj, že projde cizíma rukama*“.¹⁰ Korespondence odeslaná na frontu či do zázemí tak do jisté míry podléhala autocenzuře. Ať již psali muži svým ženám, synové rodičům či chlapečtí dívkám, neustále museli mít na paměti, že daný dopis nebude číst pouze osoba, které byl určený. Existovaly však i případy, kdy vidina cenzury nezabránila jedinci v tom, aby napsal své milé i velmi intimní dopis. Fráňa Šrámek, kterého vojenská povinnost také neminula, poslal dne 4. února 1918 své ženě následující dopis:

„*Drahá Miličko,*

4. února 1918. – (302)

– *Mám dojem, že jsem Ti včera napsal hodně bláznivý lístek; byl psán na hřebenu erotické vlny příliš vzdušný, napovídal ve své překotnosti a nedoříkával, a dnes mám strach, nebyla-li jsi jím drsně přepadena jakou faunou ze tmy rokytí a nebyl-li jím povážlivě přiveden z rovnováhy můj pravý obličej. Ale – lístek byl psán Tobě. A Ty, v jejíž rukách jsem tolikrát zpokorněl, dovedeš jistě vykonat onu něžnou práci i s tím třeštivcem, který se ti včera vrhl vstříc z růžového lístku; mohlas jen na chvíli zavřít oči, trochu se zavzpomínat, a co Ti ještě před okamžikem znělo z mých řádků prudkými křiky hladové žádosti, ztlumilo se jistě na tichoučký šepot úst kdesi nad rozčísnutou pěšinkou Tvé skloněné drahé hlavy. Bylo to tak?*

Tvůj Fráňa“.¹¹

Představa domova a manželek či dívek dodávala vojákům sílu. Muži získávali prostřednictvím dopisů podporu, kterou tak potřebovali. Korespondence jim

¹⁰ Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze (dále LA PNP), fond Neumann Stanislav Kostka I. část (dále f. Neumann S. K. I. část), korespondence vlastní, odeslaná Neumann Stanislav Kostka Neumannové Boženě, přírůstkové číslo (dále přír. č.) 66/37, (číslo pohlednice)/246.

¹¹ Fráňa ŠRÁMEK, *Listy z fronty: výbor z korespondence 1915–1918*, Praha 1956, s. 149. Spisovatel se narodil v roce 1877 v Sobotce. V době první světové války byl ženatý.

poskytovala prostor, ve kterém mohli vyjádřit pocity i svou zranitelnost a očekávali od svých žen empatii, něhu a utěšení. Někteří byli ve svých dopisech otevření, jiní vyjadřovali své emoce spíše opatrně.¹² Stanislav Kostka Neumann v dopise z 28. 8. 1917 své ženě píše:

„Já už jsem 27 měsíců s kořeny vzhůru, ale co bych z toho měl, kdybych ještě ke všemu měl být malomyslný? Držím se jen tím, že se těším na všechno v míru, a že si všechno představuji náramně hezky, i Tvou lásku atd.“¹³

Na bojišti mohla vojákům dodávat sílu představa růžové budoucnosti, ve které nebude žádná válka. Bohuslav Koutecký byl odveden do oblasti Bíleca v Hercegovině, odkud píše své ženě Antonii pohlednice. Jeho korespondence vypadala následovně:

„v Bileči dne 27. led 1918

Milá Toničko!

Přijmi ode mě srdečný pozdrav a milou vzpomínku. Včera jsem Ti psal lístek a čekal jsem dnes od Tebe nějaké zprávy a když jsem nic nedostal tak píšu sám. Tady Ti posílám jeden pohled Ragusy z Dalmácii. ... Teta z Prahy mě ještě nepsala a já jí taky ne. Čekal jsem od V. Kubínka že mi bude psát z odlábu a dosud mě nepsal. Píšu každý den někomu a sám dostávám malo. Líbá Tě a děti Tvůj Bohuslav S Bohem!!!

Bíleca Hercegovina 26. 3. 1918

Draze milovaní!

Přijmi ode mě mnoho srdečných pozdravů a stálou vzpomínku a zároveň Ti přeju šťastné a veselé velikonoce. ... Čekal jsem jistě, že dostanu od Tebe nějakou poštu ale nedostal jsem ničeho. Tak mě bylo smutno. Už jsem nedostal od Tebe kolik dní ani řádek. Prosím Tě piš mi častěji. ...

¹² J. CROUTHAMEL, *An intimate history of the front...*, s. 7, 10.

¹³ LA PNP, f. Neumann S. K. 1. část, koresp. vlastní, odeslaná Neumannové B., přír. č. 66/37/235.

3. 4. 1918

Zde Ti posílám jednu zdejší do které jsem se zabouchl a proto Ti ji posílám. Píšu sami feldpostky tak to musím taky změnit. Neměj mi to za zlé když jestli Tě stím pohněvám. Brzy mi piš jaké tam bylo divadlo a kdo hrál. Budu se těšit. ...

4. 4. 1918

... Čekal jsem dnes jistě od Tebe nějaké zprávy a když mě nedošlo tak píšu sám. Čekám na ty řádky jako na nevím co. Víím že máš teď mnoho práce ale alespoň lístek mi pošli častěji. ... Brzy mě piš!

21. 4. 1918

Milá Toničko!

Přijmi ode mě srdečný pozdrav a stálou vzpomínku. Čekal jsem dnes od Tebe nějaké zprávy však marně. Těším se na ty řádky ale jen zřídka co dostávám...“¹⁴

Během válečného období nebylo odesílání a přijímání pošty bezproblémové. Náhlé změny pozic, uvěznění jedinců či jejich smrt byly příčinou ztráty mnohých dopisů.¹⁵ V pohlednicích, které posílal své ženě Bohuslav Koutecký, je však odesílatel názoru, že jeho manželka píše pouze sporadicky. V textu se proto objevují prosby, aby mu napsala častěji, a upozornění, jak jsou pro něho dopisy důležité. Pokud voják nedostal pohlednici, byl zklamaný a napsal své ženě sám, jak se na její dopis těšil. Pohlednice ze dne 3. 4. 1918 zobrazovala mladou dívku, do které se odesílatel „zabouchl“. Důvod, proč takovou pohlednici poslal své ženě s tímto komentářem, mohla být snaha vzbudit u své ženy žárlivost a přimět ji tak k tomu, aby svému muži zasílala více dopisů.

¹⁴ Bohuslav KOUTECKÝ, *Zápisky ruského legionáře z I. světové války* [online]. [cit. 2015-06-06]. Dostupné z: <http://zapiskylegionare.sweb.cz/dopisy%20bohuslava.html>. Bohuslav Koutecký se narodil v roce 1887 v Hostokryjích a svou vojenskou službu nastoupil v roce 1917. V té době mu bylo 30 let a byl již ženatý. Uvedený text je nezměněný opis z korespondence.

¹⁵ Ch. HÄMMERLE, „*You let a weeping woman...*“, s. 158.

Jinou strategii zvolil Stanislav Kostka Neumann. Když mu žena psala krátké dopisy či jich odesílala pouze málo, on sám psal také pouze sporadicky:

1./ 9. 17

Nejdražší Boženko, včera večer dostal jsem Tvé psaníčko z 22., 7. – 8. obálku s tabákem a Kmen. Nepsal jsem Ti v poslední době příliš často, poněvač také od Tebe jsem dostával jen 2 – 3 řádky. Když nepíšeš, nemám co psát, poněvač zde se téměř nic neděje. Tak mi piš hodně a často, ať mám nač odpovídat.

Líbá *tě* *tisíckrát*
*Tvůj Standa“.*¹⁶

Stanislav Kostka Neumann uvádí, že pokud mu jeho žena píše málo či vůbec, nemá nač odpovídat. Ať již posílal méně dopisů právě z tohoto důvodu, či pouze proto, že své ženě chtěl oplatit stejnou mincí, z jeho dopisu je patrné, že čím více mu bude manželka psát, tím více jí bude odpovídat. Četnost korespondence však neřeší pouze vojáci, ale i jejich dívky a ženy. Příkladem je následující dopis Stanislava Kostky Neumanna ze dne 20. 1. 1917:

*„Drahá Boženko, již 5 dní nemám od Tebe psaníčko, třikrát přišla pošta, ale já dostal jen noviny, poslední ze 6. ledna! Je to pomsta? Už jsem se přece polepšil a piši často 2K denně. Mám strach nepřihodilo-li se něco“.*¹⁷

Autor se obává, že absence korespondence je trestem manželky za to, že jí neposílal dopisy tak, jak by si představovala. Žena mu to zřejmě vyčetla v dřívějším dopise, neboť píše, že se již polepšil.

Dopisy byly pro vojáky jediným zpravodajem, který je ujišťoval, že je doma vše v pořádku. Proto se velmi těžko vyrovnávali se situacemi, kdy se jim těchto informací z domova nedostávalo. Zejména chybějící emocionální podpora působila negativně na jejich psychickou stránku. I František Šmída, byl svědkem situace, kdy vojákovi taková opora scházela. Ve svých *Vzpomínkách z vojny 1914–1919* popisuje následující situaci:

„Za chvíli se objevil zpět ve dveřích se žalostným výrazem ve tváři. ‚Vy zase máte tři kusy a já nic. To je nespravedlivé,‘ povídal žalostným tónem.

¹⁶ LA PNP, f. Neumann S. K. 1. část, koresp. vlastní, odeslaná Neumannové B., přír. č. 66/37/236.

¹⁷ LA PNP, f. Neumann S. K. 1. část, koresp. vlastní, odeslaná Neumannové B., přír. č. 66/37/156.

Okamžitě jsem se vrhnul na poštu a hladově prohlížím adresy a jen tak řeknu mladíkovi: ‚No, buď‘ jste nahlásil špatné adresy, nebo o vás žena více nestojí.‘ to byl ale oheň na střeše. Začal nadávat jako pohan, ale zdálo se, že se mu tím docela ulevilo“.¹⁸

Vojáci měli tendenci porovnávat četnost korespondence u sebe a u ostatních. Pokud jim toto srovnání ukázalo, že ostatní jsou na tom lépe, mohli tuto situaci reflektovat ve své korespondenci. Dopisy Stanislava Kostky Neumanna manželce Boženě obsahovaly výtky a prosby, aby žena posílala svému muži poštu každý den. V dopise ze dne 29. 11. stojí:

„Drahá Boženko, ještě jednou Tě prosím, posílej mi lísteček každého dne, aspoň když neposíláš něco jiného. Všichni u nás dostávají několik lístků denně, a já třeba 2-3 dni nic, i když jde pošta správně“.¹⁹

Zpoždění či přerušení pošty mohlo vést k pocitu nejistoty. Jedinci se mohli domýšlet: Vážně mi partner napsal dopis? Píše opravdu každý den nebo pouze příležitostně?²⁰ Nízký počet dopisů či absence korespondence z domova mohly zapříčinit u vojáků pocit, že na ně jejich rodiny zapomněly. Jednalo-li se o manželky či dívky, připojil se u mužů k tomuto pocitu i strach z nevěry a ze ztráty blízké osoby.

Pokud pošta mlčela a vojáci neobdrželi své dopisy z domova, nepůsobilo to na ně vždy negativně. Fráňa Šrámek, kterého vojenská povinnost také neminula, je důkazem toho, že když pošta mlčí, je myšlenkami u své ženy více než kdy jindy:

*„Drahá Miličko, 16. května 1916. – (106)
poněvadž mi stále ještě pošta z jakéhosi nevhodného rozmaru zadržuje Tvé lístky, musím se držeti nad vodou, jak jen to jde, a vypomáhat své fantasii všemi křídly a paklíči; věř, nevěř, v takových dnech růžového pústu bývám nejvíce u Tebe a s Tebou. Všem navzdory, svému skalnímu vězení navzdory, všem skutečností navzdory budu dnes s Tebou celý den, svého snu jediný pán a král.
... Všem a všemu navzdory budu dnes s Tebou celý den, milenečko má!*

¹⁸ František ŠMÍDA, *Vzpomínky z vojny 1914–1919*, Olomouc 2014, s. 84. Autor se narodil v roce 1897 a válka ho zastihla v době, kdy navštěvoval českou reálku v Olomouci. Svě vzpomínky sepsal autor dvacet let po válce.

¹⁹ LA PNP, f. Neumann S. K. 1. část, koresp. vlastní, odeslaná Neumannové B., přír. č. 66/37/128.

²⁰ Ch. HÄMMERLE, „*You let a weeping woman...*“, s. 158.

*Tvůj milý“.*²¹

Fraňa Šrámek je přesvědčen, že žena mu dopisy posílá, avšak pošta je z nějakého důvodu zatím nedoručila. Skutečnost, že je vina na straně pošty a ne blízkých, si mohli jedinci často ověřit už jen tím, že jejich kamarádi na frontě také neobdrželi žádný dopis. Pokud jedinec věří v oporu své ženy, absence pošty na něho nepůsobí tak špatně.

Korespondence pomáhala vojákům spojit se s domácí frontou a udržovat s lidmi doma alespoň nějaký kontakt. Ne vždy však vojákům tato forma vyhovovala. Spisovatel František Langer ve svém dopise Václavu Vilémovi Štechovi uvádí následující:

„26. VI. 1915 / Bukovina

Milý Viléme,

... A jinak ani nelze žít. Doma jakoby se mně odcizili, více zcela povrchní známosti si na mne vzpomenou, než mí kamarádi, a člověk musí jít až k ženským, aby od nich dostal trochu tepla a vzpomínek.

Nazdar

*Langer“.*²²

Vzhledem k tomu, že František Langer nebyl v době první světové války ženatý, je možné, že pocítil absenci korespondence s přáteli více, než vojáci, kteří měli doma ženu. Ve svém dopise poukazuje na to, že blízcí přátelé si na něho málokdy vzpomenou. Pouhý rok od začátku války cítí, že se jim odcizil. Pocit intimity mu poskytují spíše ženy, které skýtají „teplo a vzpomínky“, než podpora ze zázemí, na kterou se vojáci často odvolávají.

Psychickou podporu nezískávali čeští vojáci pouze od svých manželek, dívek a přátel. Rodiče byli pro mnohé vojáky stejně důležití, zejména v případech, kdy jedinci ještě nebyli ženatí či neměli dlouhodobější známost. Takovým případem je i Ing. Bohumil Sperling, který se narodil v roce 1888 v Brně. Do služby byl odveden

²¹ F. ŠRÁMEK, *Listy z fronty...*, s. 60–61.

²² Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze (dále LA PNP), fond Langer František (dále f. Langer F.) korespondence vlastní, odeslaná Štechovi Václavu Vilémovi., přírůstkové číslo (dále přír. č.) 49/96, inventární číslo (dále inv. č.) 12952.

v červenci roku 1915 ve věku sedmadvaceti let, dva týdny poté, co na frontě padl jeho bratr Zdeněk. Ve svém deníku uvádí:

*„1. 6. 1916 O 1/2 10. odjíždíme ze Süd B. z Vídně. Všichni kolegové s maminkami jen já sám. Moje mamička doma pláče pro Zdeňka svého. Není tedy odjezd pro mne zrovna zábavný“.*²³

*„Dnes snad dostanu poštu a to uspokojí aspoň duševní můj hlad. Dosud dostal jsem pouze 1 lístek a to od mojí maminečky. Zde teprve v tom opuštění dovede si člověk vážit příbuzných, známých, dovede vzpomínati na svůj domov, i kdyby to byla poslední díra na světě“.*²⁴

Pro Bohumila Sperlinga je podpora matky velmi důležitá. Dopisy od maminečky zahánějí jeho „duševní hlad“ a i při odjezdu z Vídně její přítomnost velmi postrádá. Je názoru, že každý musí v prostředí bojiště vzpomínat na domov pouze kladným způsobem.

Vypuknutí první světové války zapříčinilo, že muži ztratili kontrolu nad svou rodinou i možnost rozhodovat o všem důležitém. Byly to ženy, které nyní musely řešit každodenní problémy a které se často musely obejít bez rady manžela. Pokud to bylo možné, posílali muži prostřednictvím korespondence svým ženám pokyny, jak mají jednat v různých situacích. V opačném případě ženy byly nuceny spolehnout se na vlastní úsudek. I Stanislav Kostka Neumann posílá své ženě rady, jak má jednat:

„4. VI. 17

Drahá

Boženko,

*včera obdržel jsem Tvůj 2... lístek (čísluj!), a byl jsem aspoň rád, že jsem ... Bud' rozumná a šetři se, aby Tvůj pobyt aspoň něco platen byl. ... a Soňu, až přijde, trochu zapřáhni. Jí to škodit nemůže; naopak, zesílí jen“.*²⁵

Rady ohledně korespondence či výchovy byly v dopisech Stanislava Kostky Neumanna běžné. Pokud však jeho manželka nejednala podle jeho instrukcí či se s ním

²³ Leonard HOBST, *Český důstojník na frontách monarchie: válečný deník*, Brno 2003, s. 22.

²⁴ L. HOBST, *Český důstojník na frontách monarchie...*, s. 27.

²⁵ LA PNP, f. Neumann S. K. 1. část, koresp. vlastní, odeslaná Neumannové B., přír. č. 66/37/217.

neporadila o významných událostech, velmi se na ni zlobil. V dopise ze dne 6. 12. 1917 píše:

„Drahá Boženko, zdá se mi, že chceš dělati také již literární a uměleckou politiku – pražský vzduch? Napsal jsem Ti přeci výslovně, abys onu báseň „...“ dala Čapkům – myslil jsem především na „Národ“, kde chci teď něco míti. Tys ji dala Dykovi do Lumíra, což není přesno a totéž. ... Ale vím vždy, co chci. Zbytečně jsi mne na 3 dni podráždila. ... Prosím Tě jednou provždy, nechtěj nikdy zasahovat do mého poměru k literatuře, umění a k lidem, kteří s nimi souvisejí – nejsem vůbec přístupen mentorování v tomto směru“²⁶.

Stanislav Kostka Neumann byl zvláště citlivý na svou uměleckou tvorbu. Pokud jeho žena nedodržela pokyny týkající se literatury, byl velmi podrážděn. Vyzývá ji, aby do této oblasti nikdy více nezasahovala.

Jestliže byli čeští vojáci zvyklí, že se ženy řídí jejich instrukcemi, mohlo je rozladit, když se manželky zachovaly jinak. Navíc byli muži v pozici, kdy situaci v zázemí nemohli přímo ovlivnit. Jediným prostředkem, jak působit na domácí frontu, byly právě dopisy. Pro každého vojáka byla korespondence a vidina dovolené důležitými záchytnými body, ke kterým se upínal, aby přežil každodenní život na frontě. Augustin Mundrák popisuje ve svém deníku, jak důležité pro něho bylo navštívit své blízké. V deníku líčí:

„Druh den jdu žádat o dovolenou s doporučením našeho šikovatele Zajíčka z Ostrohu. Toužebně očekávám výsledek své žádosti. Den a noc zdlouhavě trvají, když se konečně dozvídám, že dovolenou určitě dostanu. Má radost je nevýslovná. ... Cesta z nádraží uběhne rychle. Konečně jsem doma, je to šťastné a radostné shledání s mými nejdražšími. Poprvé vidím dcerušku Jiřinku, která na mě

²⁶ LA PNP, f. Neumann S. K. 1. část, koresp. vlastní, odeslaná Neumannové B., přír. č. 66/37/270. Název básně nebyl čitelný.

*nedůvěřivě pohlíží a dost dlouho jí trvá, než se se mnou spráteleí. Sotva se však doma trochu potěším, dovolená je u konce a nastává den odchodu“.*²⁷

Podle Christy Hämmerle se mezi ženami v zázemí tradovaly případy, kdy muži získali dovolenou na základě domnělých zdravotních či rodinných důvodů. Manželky, matky či dívky tak napsaly svým vojákům, jak mají postupovat, aby si zajistili transfer do zázemí. Možností existovalo hned několik: svatba, narození dítěte, pomoc se sklizní, závažné onemocnění manželky či úplatek.²⁸ Takové strategie však nebyly vždy úspěšné. Na příkladu Augustina Mudráka je patrné, že i v případě narození dítěte jedinec nemusel nutně obdržet dovolenou. Ani vážné onemocnění manželky vždy nebylo důvodem pro její získání. František Skála uvádí následující případ:

*„Náš plukovník nechce o dovolených ani slyšeti. Domnívá se, že bude za dva měsíce po válce. Majorův sluha obdržel telegrafickou zprávu o těžkém onemocnění manželky. Prosil o několik dnů, ale byl odmítnut. Lékařem prý není, aby ji pomohl a má-li manželka zemřít, zemře a pro něho bude lépe, když při tom nebude“.*²⁹

Ženy v zázemí poskytovaly svým mužům na frontě emocionální oporu. Historik Michael Roper ve své práci o britských vojácích demonstroval, že dokonce i v situaci, kdy muži byli frustrováni z neschopnosti svých žen pochopit hrůzy zákopů, stále u nich hledali primární podporu.³⁰

Dopisy byly pro vojáky prostředkem, který jim alespoň částečně zpřítomňoval domov a blízké. Poskytoval jim východisko z každodenního stresu, možnost zabývat se i jinými věcmi než pouze bojem o přežití. Proto se na ně vojáci často upínali. Než odešli muži do války, byli zvyklí mít neustálý přehled nad tím, co se doma děje. V dopisech ze zákopů se tak objevují rady a pokyny, jak má žena doma postupovat a jak má řešit problémy.

Pokud se mužům opory prostřednictvím korespondence nedostávalo, špatně se s tím vyrovnávali. Byli přesvědčeni, že na ně doma zapomněli, že je již manželka či

²⁷ Augustin MUDRÁK – Jiří ČERVENKA, *Bojoval jsem za císaře pána*, Nové Strašecí 2011, s. 52. Augustin Mudrák se narodil v roce 1888 a v lednu roku 1914 se oženil. Během první světové války si denně zaznamenával své zážitky z bojišť i ze zázemí do svého notýsku.

²⁸ Ch. HÄMMERLE, „*You let a weeping woman...*“, s. 172.

²⁹ F. SKÁLA, *Válečný deník 1914–1918...*, s. 194.

³⁰ Citováno v J. CROUTHAMEL, *An intimate history of the front...*, s. 10.

dívka nemá ráda. Častým dodatkem pohlednic či dopisů je, aby jich ženy posílaly více či je psaly delší.

Způsoby, kterými se muži snažili dosáhnout intimity či nalézt emocionální podporu, byly odlišné. Někteří vyhledávali kontakty se ženami, jiní prahli po intimitě s jinými muži.³¹ Ať již mužům pomáhala psychická podpora rodičů, kamarádů, jejich žen ze zázemí či ji vyhledávali u žen v blízkosti fronty, byla pro ně nezbytná k vyrovnání se s náročnými zážitky z války. Následující kapitola se zabývá tím, jak čeští vojáci vnímali ženy v různých oblastech, ve kterých byli nuceni v důsledku války pobývat.

1.3 Ženy v blízkosti fronty

Ještě před tím, než vojáci opustili oblast českých zemí, získávali již informace o tom, jaké panují poměry v různých oblastech Evropy. Situace na frontě, bojové schopnosti protivníků, nebezpečí venerických chorob či krása tamějších žen, o tom všem se vojáci dozvídali pravdivé či nepravdivé informace již v zázemí. V jiných případech vojáci zjišťovali situaci až na místě a ve svých denících ji často reflektovali.

František Skála pobýval určitou dobu války v maďarském městě Kapošváru. Ve svém deníku uvedl, že poměry v tomto městě byly volnější, než byl zvyklý. Místní ženy se vystavovaly v oknech s poloobnaženými vnaďami naprosto beze studu. Autor uvádí, že všechny ženy zde byly vdovami. Zda toto tvrzení bylo založeno na pravdivosti, či nikoli, nebylo podstatné, ženy tímto výrokem dávaly jasně najevo, že jsou svobodné přístupné novým láskám. O Maďarkách se tradovalo následující:

*„Vypravují kroniky o vášnivosti Maďarek. Jedí hodně slaniny a papriky a pijí víno, i mají bujnou krev. Jeden svobodník z rekonvalescentu odešel též s jednou do bytu. Nejprve ho nakrmila a napojila a když se posilnil, musel milovati. Nemohla se nasytiti a žádala více a více. Když za ranního šera odcházel, musel slíbiti, že přijde opět“.*³²

Maďarské ženy byly považovány za velmi krásné a vášnivé ženy. Ferdinand Lirš ve svém deníku *S osmadvacátníky za světové* popisuje situaci, kdy byl se svým plukem

³¹ J. CROUTHAMEL, *An intimate history of the front...*, s. 3.

³² F. SKÁLA, *Válečný deník...*, s. 275.

přeložen do Uher. Na radu barona Lichta si někteří vojáci pořídili maďarské slovníky a učili se běžně používaným frázím. V deníku uvedl baron:

*„Maďarčky jsou hezké žáby,‘ řekl, ‚a nějaké to rendez-vous s ohnivou Maďarkou dá vám aspoň na to zapomenout, že jste musili ze své Prahy mezi ty protivné Huny,‘ dodal nakysle“.*³³

V dopise uklidňuje Stanislav Kostka Neumann svou ženu, že v místě, ve kterém se nachází, není tolik možností k nevěrnému jednání, jako tomu bylo v maďarském Szegedu. 19. 4. 1916 píše své manželce:

*„... Tohle Ti píšu spíše ovšem jako podrobnost o zdejším životě než jako důkazy, že nemohu „klesnout“. Ponevač, jakmile je nutno klesnout, není voják vybíravý. Nicméně necítím se prozatím ani v tomto směru vojákem. Také nečekají tu osidla za každým krokem, jako tomu bylo v Szegedu: zdejší domorodé slabé pohlaví nemá důvěry k vojsku. Dost o tom“.*³⁴

František Šmída pobýval v zimě v horské vesnici Nemethfalva (dnes Kučavá). Byl zde ubytován u faráře a jeho ženy, kteří pocházeli z Maďarska. Farářku popisuje autor jako temperamentní ženu, která byla vychovávána v ruchu Budapešti a která měla z návštěvy hosta velkou radost. František Šmída je názoru, že žena měla o jeho osobu zvláštní zájem a byla by svému muži jistě nevěrná, pokud by i on projevil náklonnost. Ve svých vzpomínkách uvádí:

*„Myslím, že jsem sice byl pro lásku dělaný, ale zachoval jsem se nevojácky, až jsem toho později několikrát litoval. Můj hostitel mohl být klidný a spokojený, ale moje hostitelka byla jistě spokojena méně. Pan farář odcházel daleko přes pole na celý den do vzdálených vesnic učit. Bavívali jsme se celé hodiny sami jako malé děti, ale myslím, že jsem ji nakonec přece jenom zklamal“.*³⁵

Být správným vojákem znamenalo podle Stanislava Kostky Neumanna a Františka Šmídy nezávazně se oddávat svým touhám, být nenáročný ve výběru ženy a

³³ Ferdinand LIRŠ, *S osmadvacátníky za světové války*, Praha 1936, s. 16–17.

³⁴ LA PNP, f. Neumann S. K. 1. část, koresp. vlastní, odeslaná Neumannové B., přír. č. 66/37/52.

³⁵ F. ŠMÍDA, *Vzpomínky z vojny 1914–1919...*, s. 63–64.

využít pohostinnosti hostitele a zvláště jeho ženy. František Šmída své netečnosti k půvabům hostitelky a svého „nevojáckého“ chování později litoval.

Ohnivě, vášnivě, s bujnou krví, to vše jsou výrazy, které čeští vojáci používali, pokud hovořili o maďarských ženách. Podobné příběhy se však mezi vojáky nešířily pouze o něžném pohlaví, jež pocházelo z Uher. O náruživosti žen hovoří i ti, kteří během války navštívili jiné oblasti. Vladislav Květoň uvedl ve svých *Vzpomínkách z první světové války* příklad, kdy se ruským ženám zastesklo po mužích a chtěly si odvést vojáky do svých domovů. Podle svých zkušeností vnímá autor Rusky jako ženy beze studu, které se rády předvádějí:

*„V Rusku se lidé koupají nazi (tenkrát), my jsme měli plavky. Na druhém břehu naproti, se chodily koupat ženy, zejména děvčata, nahá. Rády plavaly pod dřevěným mostem, když jsme přicházeli. Most byl asi jeden a půl metru nad hladinou, smály se na nás a zřejmě se rády ukazovaly... Naproti našim oknům u Priezževa bylo místo za boudami, kam ženy chodily na malou stranu. Stoupla si, vyhrnula sukňě až na prsa a čurala jako chlap, div se nepřeháněly jako kluci, která dál dostříká. To bývalo u nás v prvním poschodí plno zájemců. Ženy se nestyděly a smály se, když je za oknem viděly“.*³⁶

Michel Foucault charakterizuje morálku jako „soubor hodnot a pravidel k jednání, která jsou jedincům a skupinám předkládána prostřednictvím různých preskriptivních institucí, jimiž mohou být rodina, výchovná zařízení církve atd.“. Existuje však rozdíl mezi pravidly morálky a tím, jak se jedinci chovají.³⁷ Muži odcházeli ze svých domovů s nějakými návyky, se zakořeněnými představami o ženách a jejich chování. Jakmile se však setkají s odlišným chováním, přisuzují ho jiným normám a jiné morálce. Mají tendenci je vnímat jako „zvláštní“ oproti jejich „normálním“. Ačkoli se Vladislav Květoň stal později legionářem, svůj odstup od ruských žen si udržel po celou dobu působení v Rusku.

František Skála chodíval v maďarském Kapošváru každou neděli na procházku do okolí. Za městem se nacházela cikánská vesnice. Autor popisuje zdejší poměry následovně:

³⁶ Vladislav KVĚTOŇ, *Vzpomínky z první světové války*, Praha 1995, s. 35. Vladislav Květoň se narodil v roce 1895. V době vypuknutí první světové války mu bylo devatenáct let.

³⁷ Michel FOUCAULT, *Užívání slasti*, Praha 2003, s. 36–37.

*„Ženy tvořily silnější polovici v manželských dvojicích. V nejspodnější sukni měli manželé společné peníze, tabák a zápalky. Muži měli jen dýmky u sebe, a o každé nácpaní, zapálení a napití museli požádat manželku“.*³⁸

Na takové mocenské rozvržení nebyli čeští vojáci zvyklí. V zázemí to byli hlavně muži, kdo rozhodoval o všech důležitých událostech v rodině, ať již se jednalo o sňatky potomků či o finance.

V denících či korespondenci jsou častým tématem také Židé a Židovky. Čeští vojáci je často reflektují jako osoby, které jsou špinavé a mívají vši. Ferdinand Lirš se ve městě Brody setkal s polskými Židy. Potkával zde mladé i staré, černovlasé, hnědovlasé i ryšavé. Byli špinaví a měli umazané kaftany. Slyšel, že všichni Židé zde mají vši.³⁹

František Skála vzpomíná na sobotní večer, který strávil s dalšími vojáky u polských Židů:

*„Obsluhuje nás sličná Ethel, zábava je dnes čilejší. Již jsme si trochu odpočinuli a humor se vrací. Někteří dívku škádlí, ale nevystoupí z mezí slušnosti. Nedostává se cukru. Stará žena zvedá haldu sukni a v nejspodnější a nejšpinavější má v kapse poslední zásobu. Ethel musí zítra do Lucku na koupi. Divadlo se zdviženými sukňemi zahnilo mnohému chuť na čaj. Rychle se vytrácíme“.*⁴⁰

Celá situace, kdy starší žena nabídla vojákům cukr z nejspodnější a nejšpinavější sukne, v nich vyvolala odpor. Čeští muži se však setkávali i s mladými židovkami, se kterými měli možnost se sblížit. Václav Jiroušek popisuje ve svých *Vzpomínkách z doby mého válčení* situaci na východní frontě:

*„Dni, které jsme ztrávili u M Brigády byly velice pěkné. Mezitím otevření kina bylo změnění nálady, zapomenutí na to, že jsme opět venku. Místní židovky, které jen po důstojnících se dívají, ale jen od mužstva se nechají milovat“.*⁴¹

³⁸ F. SKÁLA, *Válečný deník 1914–1918...*, s. 275.

³⁹ F. LIRŠ, *S osmadvacátníky za světové války...*, s. 90.

⁴⁰ F. SKÁLA, *Válečný deník 1914–1918...*, s. 145.

⁴¹ Václav JIROUŠEK. *Velká válka* [online]. [cit. 2015-06-05]. Dostupné z: http://velka.valka.cz/osudy/Jirousek_Vaclav.pdf. Uvedený text je nezměněný opis z jeho deníku.

Václav Jiroušek ukazuje, že ačkoli se židovské dívky shlížely v důstojnících, byli to právě obyčejní vojáci, se kterými navazovaly bližší kontakty. I Vladislav Květoň se spřátelil se židovkou, která byla velice chytrá, měla pěknou postavu, avšak podle autora byla nehezká. Když ji jednoho večera chytil v pase, urazila se. Autor dívce řekl, že ho nepřitahuje, a i kdyby ho chtěla svést, nenechal by se. Tato slova se jí zřejmě dotkla, a tak uzavřeli spolu smlouvu, že pokud by autora během dvou hodin přece jen svedla, oženil by se s ní. Dívka pocházela z bohaté rodiny a nechala vytvořit právnicky ověřenou smlouvu, kterou oba podepsali. Vladislav Květoň neměl v úmyslu se ženit, a tak se velmi snažil, aby dívce nepodlehl. Ve svém deníku popisuje celou situaci:

„Čekal jsem v pokoji až přijde. Přišla přesně. Já jsem zůstal sedět na pohovce. Ona si otevřela skříň a za dveřmi skříně se svlékla. Zůstala v kombiné, bílé s krajkama. Sedli jsme si vedle sebe na pohovku, povídali a pokukovali na sebe. Zřejmě, jak dnes mohu posoudit, nějaké zkušenosti ve svádění neměla, ale stejně to bylo napínavé. Já jsem si jen v duchu stále říkal, jak jsem si umínil, slova „nesmíš, nesmíš“⁴².

Autor dívce nepodlehl, avšak později si uvědomil, jak nebezpečná byla jejich úmluva, neboť byl málem poražen. Vzhledem k tomu, že si dívka celou situaci pojistila právnicky ověřenou smlouvou, byla zřejmě velmi motivována sázku vyhrát a v případě úspěchu si zajistit dodržení dohody. Když však Vladislav Květoň zůstal k jejím půvabům netečný, nesla svou prohru velmi špatně a osočila vojáka, že vůbec není mužem.

V době první světové války byli muži odloučeni od svých žen na vzdálenost tisíce kilometrů. Vzhledem k vynucené sexuální abstinenci tak mohli pohlížet na ženy hlavně jako na sexuální objekty.

Ve svých denících se vojáci nezaměřovali na to, co jim bylo známé a co považovali za normální, ale spíše na to, co se odlišovalo od norem, které vyznávali anebo které byly v předválečném či válečném období v jejich společnosti běžné. Vnímání žen mimo domácí frontu mohlo podléhat také všeobecně uznávaným informacím, které panovaly v době, kdy odcházeli na frontu. Čeští vojáci tak generalizují – Maďarky jsou vášnivější a méně stydlivé než ženy v Čechách, cikánky

⁴² V. KVĚTOŇ, *Vzpomínky z první světové války...*, s. 62.

jsou v rodině dominantnější, Židovky (či spíše Židé obecně) jsou často špinavé a mají vši. Cizí ženy jsou v denících reflektovány jako žádoucí, či nežádoucí, atraktivní, či neatraktivní, povolné, či nedostupné.

Zdravotní sestry jsou zvláštním předělem mezi domácí frontou a prostředím bojiště, proto je jim věnována samostatná kapitola.

1.4 Zdravotní sestry reflektované v denících vojáků a v jejich korespondenci

Od poloviny devatenáctého století nabízely ženské spolky Červeného kříže možnost zapojit se do dobročinné práce ženám vyššího a nejvyššího postavení. V období první světové války bylo dobrovolné ošetrovatelství vnímáno jako ženský protipól ke statečnosti mužů na bojišti.⁴³ Předválečná propaganda Červeného kříže spojovala představu svých zdravotních sester se zidealizovanými ženskými charakteristikami a s motivem řádových sester.⁴⁴ Jason Crouthamel uvádí, že zdravotní sestřičky viděly vojáky v jejich nejzranitelnějším stavu. Na rozdíl od žen domácí fronty byly sestřičky vnímány jako výjimečné, neboť byly přímými svědky traumatické reality fronty a sdílely ji s vojáky. Němečtí vojáci pohlíželi na zdravotní sestry jako na příklad transcendentální čistoty a uctívali jejich roli perfektní pečovatelky a matky.⁴⁵

Jiný pohled na ošetrovatelku nabízí Marie Michlová. Je názoru, že obraz zdravotní sestry jako pečujícího anděla byl klamný. Dívky v prostředí nemocnic mívaly velmi málo zkušeností, bývaly vyčerpané a otrávené. Proto se k pacientům často chovaly bez jakékoli ohleduplnosti či základní slušnosti. Jazyková bariéra mezi zdravotními sestřičkami a doktory bývala také příčinou toho, že místo aby lékařům pomáhaly, byly jim spíše přítěží.⁴⁶

I v denících vojáků první světové války se objevují popisy zkušeností se zdravotními sestrami. Příkladem je deník Františka Skály, ve kterém autor uvádí:

„Mužové, sotva se z ran a nemocí zotavují, hltají žádostivýma očima hezkou ošetrovatelku Annu. Druhá, starší, v plné ženské již odkvétající vyspělosti, není

⁴³ Bianca SCHÖNBERGER, *Motherly Heroines and Adventurous Girls: Red Cross Nurses and Women Army Auxiliaries in the First World War*. in: *Home Front: The Military, War, and Gender in Twentieth-Century Germany*, ed. K. Hageman – S. Scüler-Springorum, Oxford 2002, s. 88.

⁴⁴ B. SCHÖNBERGER, *Motherly Heroines and Adventurous Girls...*, s. 91.

⁴⁵ J. CROUTHAMEL, *An intimate history of the front...*, s. 23.

⁴⁶ M. MICHLOVÁ, *Byli jsme a budem...*, s. 67.

více obdivována. Mateřským zacházením s pacienty dovede vždy některého pohnouti ku návštěvě v jejím pokoji, kde od něho přijme daň mužství. Takovému přilepšuje na stravě, dává mu víno, které ušetří a všemožně si hledí jeho přízeň udržeti. Jinak je to hodná žena. Hledí od života pro sebe urvati co se dá. Kdo by ji to měl za zlé. Lékařka přichází dvakrát denně v bílém plášti. S obličejem Madony prochází mezi lůžky. Je zdánlivě nevšimavá a chladná, ale svým zvláštním způsobem pozorná a citlivá. Klebetí se o ní, že je v moci ‚kancelářského ducha‘. Klepy snad povstaly z toho, že na ni všechno vymůže. Oplácí tím své dluhy nemocným, od nichž stále vypůjčuje peníze, ale nikdy neodvádí“.⁴⁷

V ukázce poukazuje František Skála na mladou, krásnou, téměř andělskou ošetřovatelku, kterou obdivují všichni muži. Objevuje se zde i starší žena, která si však svou mateřskou péčí dokáže získat přízeň pacientů. Pokud jí některý navštíví v jejím pokoji, nemůže si na svůj pobyt zde stěžovat. V ikonografii a literatuře byly zdravotní sestry často zobrazovány jako jeptišky, andělé či Madona.⁴⁸ Zde tuto pečující postavu znázorňuje krásná, zdánlivě chladná, ale citlivá lékařka. Pohled na zdravotní sestry či lékařky zahrnuje jak laskavost a starost pečovatelek, tak i jejich lidskou stránku, jejich touhy a potřeby. Autor však tuto lidskou stránku neodsuzuje, spíše vyjadřuje pochopení.

Josef Dufka vzpomíná v knize *Prál jsem si míti křídla: vzpomínky hluckého legionáře z let 1915 – 1920* na nemocnici v Saratově v Rusku, kde bylo podle jeho názoru krásně. Čisté postele, vyprané povlečení, peřina na každé posteli a k tomu výhled na Volhu. Místní zdravotnický personál popisuje následovně:

„Obsluha tam byla vzorná, hezké milosrdné sestřičky pečovaly úzkostlivě o to, aby měl každý všemožné pohodlí a aby nebylo nikomu smutno“.⁴⁹

Josef Dufka byl na ruské frontě zajat a později se stal legionářem. Jeho zkušenosti se zdravotnictvím a zdravotními sestrami či názor na ně by se mohl tedy velmi lišit od pohledu vojáka, který i po zajetí zachovával věrnost Rakousku-Uhersku.

⁴⁷ F. SKÁLA, *Válečný deník 1914–1918...*, s. 265.

⁴⁸ B. SCHÖNBERGER, *Motherly Heroines and Adventurous Girls...*, s. 91.

⁴⁹ Josef DUFKA, *Prál jsem si míti křídla: vzpomínky hluckého legionáře z let 1915–1920*, Velehrad 2002, s. 86. Josef Dufka se narodil v roce 1895 v Hluku. Napsal šest sešitů pamětí a rodinné kroniky. Z rukopisu vybral, uspořádal a redakčně upravil PhDr. Jaroslav Zapletal.

Zdravotní sestry jsou legionářem Josefem Dufkou vnímány jako úzkostlivé pečovatelky, které se nestarají pouze o komfort pacientů, ale i o jejich psychickou pohodu. V románu Rudolfa Vlasáka *Vojáci císařovi: vzpomínky jednoho z mnohých* autor popisuje situaci, kdy za jednoročním dobrovolníkem Kroupou přišla zdravotní sestra. Rudolf Vlasák píše :

*„Prosím vás, jděte na záchod, na ten krajní u vchodu. Musím s vámi mluvit!“
pošeptala.*

*Kroupa nešel. Domníval se, že přání takové přednesla Aja jen z touhy po dobrodružství, o která v nemocnici nebyla nouze; že se patrně nejedná o nic, než o okamžitý nápad bujného mládí, drážděného vším, co tu viděla a slyšela, o projev mládí, které zatoužilo po rozkoši.
Proto nešel“.⁵⁰*

Ačkoli je kniha Rudolfa Vlasáka románem, a tedy nereflektuje reálné vzpomínky či situace, určitým způsobem odráží prožitou skutečnost. Autor v knize uvádí, že v nemocničním prostředí byla různá sexuální dobrodružství na denním pořádku. Příklad zdravotní sestry Aji však podporuje spíše představu čisté bytosti, která chtěla jednoročnímu dobrovolníkovi Kroupovi pouze nezištně pomoci a promluvit si s ním v soukromí, aby mu sdělila důležité informace.

Německé noviny publikovaly příběhy, které znázorňovaly aféry zdravotních sester s vojáky či dokonce s válečnými zajatci. Pečovatelky pomluvené tímto způsobem ztělesňovaly zerotizovaný protějšek, který kontrastoval s „obětavou zdravotní sestrou“.⁵¹ V deníku Františka Skály se objevuje podobná zkušenost. Autor popisuje, jaké poměry panovaly v nemocnici v maďarském městě Kapošváru:

„Pozoroval jsem, jak zdejší pobyt zhojně působil na mnohé naše příslušníky v mravním ohledu. O maďarské morálce se vůbec nedalo mluvit. Zejména ve zdejší nemocnici byla většina ošetřovatelek v pravém slova smyslu zprostitutována. Ani ony, ani vojáci neměli již dávno pojem studu. Za plotem rekonvalescentu stál veliký nemocniční pavilon. Měl velká okna a za nimi bylo viděti místnost se širokými stoly. Často i za dne léhali na nich vojáci

⁵⁰ Rudolf VLASÁK, *Vojáci císařovi: vzpomínky jednoho z mnohých*, Praha 1932–1933, s. 402.

⁵¹ B. SCHÖNBERGER, *Motherly Heroines and Adventurous Girls...*, s. 93.

*s ošetřovatelkami. Nestyděli se souložit, ani když se s naší strany někdo přiblížil ke plotu. V tom případě zvrhlá individua jen vyplazovala jazyky. Toto divadlo lákalo zejména mladé hochy a nebylo divu, že byli sváděni ke skutkům, jichž by se doma nikdy nedopustili. Někteří staří mužové si též počínali, jako by chtěli přivolati zpět své zašlé mláďi“.*⁵²

Domněnka, že ošetřovatelky nevnímaly vojáky jako pacienty ale jako potenciální milence či dokonce budoucí manžely, byla spojená se stereotypem ženské lehkovážnosti, neřesti a genderovým chaosem. Kritici ženského dobrovolnického ošetřovatelství prohlašovali, že mnoho žen „si hrálo na sestry“ z neslušných důvodů, zatímco vojáci se nesobecky oddali vlasti.⁵³ I v ukázce Františka Skály se odpovědnost za zvrhlé chování připisuje hlavně zdravotním sestrám. Byly to právě maďarské ošetřovatelky, které byly zprostitovány, které nedisponovaly morálkou a negativně působily na české vojáky. Mladí chlapi byli zdejšími poměry nalákáni a svedeni k jednání, na které by doma ani nepomysleli.

Ani Stanislav Kostka Neumann nepohlíží na zdravotní sestry jako na zvláštní přínos armády. Je názoru, že tyto ženy nejsou obětavými pečovatelkami a že odmítají vykonávat jakoukoli „horší práci“. V dopisu ze dne 28. 1. 1917 své ženě píše:

*„Máme tu také 2 „obětavé“ „sestry“. Chodí bíle našňořeny, jedí s důstojníky, mají až 5 K denně – přišly bůhví odkud a zmizí bůhví kam – nějaké horší práce se vůbec nedotknou, na to jsou vojáci, jimž taková sestra třeba ani po kotník nesahá a to je všude tak: v nemocnicích v každém sále je jedna a její úloha rovná se nule nebo aspoň nepatrnému zlomku jakési práce, na kterou stačil by 1 sanit. poddůstojník, to jest pro celý špitál“.*⁵⁴

Představa pečující zdravotní sestry tak v případě Stanislava Kostky Neumanna naráží na zkušenost s perfektně upravenými ženami, jejichž domnělá obětavost končí tam, kde začíná špinavá práce. I přes vysoký plat, který činí „až 5 K denně“, vnímá jejich náplň práce jako prakticky nulovou.

⁵² F. SKÁLA, *Válečný deník 1914–1918...*, s. 282–283.

⁵³ B. SCHÖNBERGER, *Motherly Heroines and Adventurous Girls...*, s. 93.

⁵⁴ LA PNP, f. Neumann S. K. 1. část, koresp. vlastní, odeslaná Neumannové B., přír. č. 66/37/162.

Rudolf Vlasák líčí ve svém románu situaci na polském nádraží, kdy důstojník zesměšňoval staršího muže. Dívka, která to vše viděla, se muže zastala. Důstojník se na ni obrací s následujícími slovy:

„Dovolte, abych se směl zeptat, s kým mám tu čest. Je mi známo, že k Červenému kříži našly nyní, za války, dcerušky bohatých papínek, domnívající se, že mezi raněnými důstojníky najdou někoho, kdo by jim způsobil kratochvíli a eventuálně jim také poskytl jméno a zaopatření. Mám dojem, že jste jednou z těchto dam, které jsou sentimentálními do omrzení, velmi rády mentorují“⁵⁵.

Čeští vojáci se nejspíše setkávali s myšlenkou, že k Červenému kříži nastupují ženy z vysoce postavených rodin mimo jiné i z toho důvodu, aby si ukrátily dlouhou chvíli a našly svého budoucího manžela. Pokud však hovoří ve svých denících o zdravotních sestřích, zaměřují se většinou na jejich péči, laskavost a starostlivost. Pohled Marie Michlové na zdravotní sestry a jejich přeceňovanou roli v první světové válce se objevuje v korespondenci Stanislava Kostky Neumanna. Na základě zkušenosti se zdravotními sestrami dospěl k názoru, že tyto ženy byly v armádě spíše na ozdobu než k užítku. Ostatní prameny ukazují, že se pečovatelky i lékařky o nemocné vojáky pečlivě staraly, a tak jejich chování vojáci nerefletovali jako otrávené či nedostatečné. Milosrdné sestřičky neměly starost pouze o fyzické zdraví svých pacientů, ale i o jejich psychickou pohodu. V deníku Františka Skály není zdravotní personál zobrazen pouze z pohledu péče a starostlivosti. Zaměřuje se i na lidskou stránku zdravotní sestry, která si hledí každého muže, jenž ji navštíví v jejím pokoji. Tuto ženu však neodsuzuje.

O nemocnici a zdravotních sestřičkách v maďarském Kapošváru hovoří František Skála s velkou kritikou. Ošetřovatelky se podle jeho názoru chovaly v nemocnici jako prostitutky. Tento názor je doprovázen myšlenkou, že o maďarské morálce jako takové, se nedá mluvit. Autor pohlíží na zdravotní sestry jako na osoby svádějící mladé hochy k takovému chování, kterého by se doma nedopustili.

Ačkoli ošetřovatelství a administrativní práce byly spíše femininními činnostmi, skutečnost, že ženy byly zaměstnané na bojišti, tedy v oblasti, ve které dominovali

⁵⁵ R. VLASÁK, *Vojáci císařovi: vzpomínky jednoho z mnohých...*, s. 210.

hlavně muži, hrála důležitou roli v sociálním a kulturním formování genderových představ ve válečné společnosti.⁵⁶

Muži vnímali své ženy doma jako důležitou oporu, která jim pomáhala vyrovnat se s hrůzami z fronty. Ačkoli se v době války nacházeli v zákopech, daleko od svých blízkých, pořád měli vidinu svého domova a svých milujících žen. Každý dopis, který jim ženy odeslaly, jim poskytoval alespoň nějaké spojení s životem, který vedli před vypuknutím války. Proto své ženy vybízeli k častější a delší korespondenci, která pro ně znamenala chvilkový únik z kruté reality.

Čeští vojáci se v blízkosti fronty setkávali s místními ženami. Ve svých denících často srovnávají jejich chování s běžným chováním žen v zázemí. Popisují povolnost ruských žen, vášnivost maďarských žen či dominantnost cikánských žen.

V případě zdravotních sester je zobrazována hlavně jejich péči, šetrnost a citlivost při jednání s pacienty. V denících se objevil i případ maďarských sestřiček, které byly podle autora zprostitovány. Odloučení od blízkých lidí a ztráta kontroly manželek či dívek vedla u mužů často k nevěrnému jednání. I muži na frontě se obávali, že je jejich ženy v době nepřítomnosti nahradí. Nevěrou, žárlivostí i strachem ze ztráty nejbližší osoby se zabývá následující kapitola.

⁵⁶ B. SCHÖNBERGER, *Motherly Heroines and Adventurous Girls...*, s. 87.

2 NEVĚRA

2.1 Nevěra v 19. století a v období první světové války

Ottův slovník naučný, vydaný v roce 1882, slovo nevěra neuvádí. Místo něho je zde popsán pojem „cizoložství“, který byl zřejmě chápán jako jeden z nejčastějších způsobů manželské nevěry. Cizoložství bylo podle císařského a královského rakouského práva trestným skutkem, který mohl vést i k rozvodu od stolu a lože. Osoba, u které se tento čin prokázal, byla vyloučena z dědického práva.⁵⁷ Ve 20. století dochází podle Michela Foucaulta ke zlomu, kdy se pouta represe začala uvolňovat. Zákazy v oblasti sexuality byly vystřídány určitou tolerancí předmanželských a mimomanželských sexuálních poměrů.⁵⁸

První světová válka dala vzniknout obavám o sexuální chování partnerů jak na frontě, tak i v domovech. Armády i civilní vlády vytvořily systémy, které měly za úkol sledovat a kontrolovat různé infekční hrozby, které by ohrožovaly zdraví bojujících mužů, či nevěru žen zůstávajících v zázemí. Od žen i od mužů na frontě se očekávalo, že budou vázáni službou ke své vlasti.⁵⁹ V korespondenci se vojáci ubezpečují, že jim jsou ženy a dívky po dobu jejich nepřítomnosti věrné, a sami ujišťují své protějšky, že je „cizí“ ženy nesvedly na scesti.

2.2 Nevěra reflektovaná českými vojáky

V období první světové války byli muži odtrženi od svých rodin a domovů na velmi dlouhou dobu, často i na celé roky. Tato situace přispívala k rozšiřování nevěry. Muži na frontách měli více možností, jak uspokojit své potřeby. Mohli navštěvovat nevěstince či se blíže seznamovat s dívkami žijícími v blízkosti bojišť. Ženy v zázemí mohly naopak hledat útěchu u jiného muže, který vedl svůj boj na domácí frontě. Pokud se však o nevěře protějšek dozvěděl, bylo velmi obtížné řešit situaci rozvodem. Manželství byla převážně uzavírána prostřednictvím katolické církve, která umožňovala rozluku jen od stolu a lože. Problém mohl nastat i v případě, kdy se válečná vdova chtěla znovu vdát, neboť katolická církev byla i proti tomuto sňatku. Takových případů bylo velmi mnoho, pokud se uváží, že ve válce zahynulo kolem tří set tisíc českých a

⁵⁷ Citováno v Kamil JANIŠ, *Toulky historií erotiky a sexu*, Ústí nad Orlicí 2007, s. 220.

⁵⁸ M. FOUCAULT, *Vůle k věděni...*, s. 135.

⁵⁹ J. CROUTHAMEL, *An intimate history of the front...*, s. 28–29.

slovenských mužů. Toto číslo vzroste, připočtou-li se osoby mužského pohlaví, které zahynuly po skončení války či na následky španělské chřipky.⁶⁰

Pokud si ženy chtěly zajistit věrnost svých mužů a poskytnout jim psychickou podporu, doprovázely je i na bojiště. Ve svých pamětech na první světovou válku, sepsaných v díle *Malíř na frontě*, uvádí takovou situaci malíř Josef Váchal slovy:

*„Bylo nutno v době, kdy Bůh byl tak daleko jako domov a hra se smrtí měla již započítí, umrtviti vše obtěžující a srážející ducha v těle slabém, jako jsou vzpomínky, touha po návratu zpět a veškeré snění, jež nemá účelu. Oh, ženy dovedly doma řádně fantasírovati: bály se nejen o těla mužů, leč i o jejich duši a bylo jich mnoho přijíždějících za muži, domnívajících se, že jsou nepostradatelnými v jistých věcech, k obzvláštní radosti rumburských hotelierů. Všechny pak psaly často a mnoho, rozrušující zbytečně své muže; tohoto nebezpečí Rakousko nechápalo nezabraňujíc dopisování“.*⁶¹

Ženy měly podle Josefa Váchala velmi bujnou fantasi, a tak se někdy odvážily do prostředí bojiště, aby si své muže ohlídkaly. Pokud však neměly prostředky k tomu, aby se o morální bezúhonnosti svých mužů přesvědčily na vlastní oči, vyžadovaly od manželů a chlapců ujištění o bezbřehé lásce alespoň prostřednictvím dopisů.

V denících vojáků se zřídka objevují případy, kdy by jedinci popisovali vlastní nevěrné jednání. Stejně jako v případě prostituce i zde je častější a jistě snadnější zaměřit se na cizoložství jiných vojáků. Přesto však existují výjimky, a právě takovým příkladem je i deník Josefa Dufky. Když se po válce vrátil domů, poznal Annu Švadbíkovou a začal se s ní pravidelně scházet. Matka mu však namlouvala Marii Kunovjánkovou a i tato dívka ho okouzila. Jak se autor zachoval, popisuje následující ukázka:

*„Neměl jsem to srdce Aničku odmítnouti a udělat jí takovou žalost, když jsem viděl, že mě má ráda, tak jsem chodil za oběma“.*⁶²

Jak Josef Dufka řešil situaci dále, neuvádí. Z jeho deníku je pouze patrné to, že se nakonec oženil s Annou Švadbíkovou. Zda své jednání považoval autor sám za

⁶⁰ M. MICHLOVÁ, *Byli jsme a budeme...*, s. 45–46.

⁶¹ Josef VÁCHAL, *Malíř na frontě: Socia a Italie 1917–18*, Praha 1996, s. 24. Josef Váchal se narodil v roce 1884.

⁶² J. DUFKA, *Prál jsem si míti kráidla...*, s. 106.

nevěru, či nikoli se však v textu neobjevuje. Autor nechtěl ublížit jedné dívce, proto se scházel s oběma.

K obhájení nevěrného chování využívali jedinci nejrůznějších strategií. V deníku Josefa Hodka *Hrst vzpomínek z první světové války* popisuje autor situaci, kdy napálili pěšáka Rokyta. Rokyta pocházel z Prahy a bylo mu již přes čtyřicet roků. Byl to tichý a klidný člověk, dokud však nespatřil ženu. Jakmile mu kamarád Kraus ukázal fotku dívky, údajně své sestry, a řekl, že by Rokyta určitě navštívila, nadšený muž jí hned napsal lístek a těšil se, až za ním slečna přijede: „*jaký to bude paňáček a žena o tom nemusí nic vědět, vostatně vona tam má taky jiný*“.⁶³

Pěšák Rokyta obhajoval svou plánovanou nevěru tím, že jeho žena mu je jistě také nevěrná. Tento způsob obrany by se dal nazvat racionalizací. Ta se objevuje tehdy, když se pokoušíme odůvodnit určité chyby či nedostatky, abychom obhájili určité jednání.⁶⁴ Ať již voják Rokyta opravdu věřil v nevěru své ženy, či nikoli, zdůvodňoval své porušení věrnosti právě odvoláním na chování manželky.

Nebyli to pouze muži, kdo se dopouštěl ve válečném období cizoložství. Vladislav Květoň poukazuje ve své knize na osamění ruských žen. Autor byl po krátkém pobytu na ruské frontě zajat a určitou dobu pobýval v Kerensku. V kapitole *Přepadení u Suderna* vzpomíná, jak se jednoho rána zastesklo ruským ženám po mužích. Autor líčí celou situaci následovně:

„Jednoho rána jsme byli vyrušeni. Před okny jsme viděli plno žen, venkovanek, které něco volaly, živě mezi sebou debatovaly a rukama hrozily. Naši strážníci, celkem tři muži stáli u vchodu a na ženy volali a od vchodu je odháněli. Co se stalo? Z jedné vesnice v Kerensku se ženám zastesklo po mužích, jejich byli všichni na vojně a šly si pro nás, chtěly si nás odvést domů. Vojenskou posilou byly ženy od domu odehnány“.⁶⁵

Situací, kdy ženě odešel manžel do války a ona hledala rozptýlení u jiného muže případně mužů, bylo nesčetně. Další příklad popisuje František Skála slovy:

⁶³ Josef HODEK, *Hrst vzpomínek z první světové války*, Plzeň 2004, s. 20. Malíř Josef Hodek se narodil v roce 1888. Tato kniha obsahuje vzpomínkovou část z deníků, které tento malíř psal v průběhu první světové války. Výňatky vzpomínek připravil k vydání Jan Langhammer.

⁶⁴ Saul M. KASSIN, *Psychologie*, Brno 2007, s. 544.

⁶⁵ V. KVĚTOŇ, *Vzpomínky z první světové války...*, s. 34.

*„Je tu i mladá usměvavá žena vzhledného zevnějšku a přítulná k mužům. Krade v opuštěných staveních mouku, z níž peče vojákům na prodej chléb. Chytá a upravuje i cizí drůbež. Její jiskrné oči a oslnivě bílé zuby upoutaly i našeho M. Často večer odcházejí spolu do samoty. Její muž prý byl řezníkem a je jím i v ruském vojsku“.*⁶⁶

Motiv žárlivosti a strachu z nevěry se objevuje i v románu Rudolfa Vlasáka. Hlavními hrdiny knihy jsou Nechyba a jednoroční dobrovolník Kroupa. Kroupa navštíví jednoho dne Nechybovu ženu Růženu, aby jí předal vzkaz od jejího muže. Vzhledem k pokročilé hodině stráví u Nechybové noc. Když se to však dozví její manžel, začne velmi žárlit. Nevěří tomu, že by mu žena zůstala věrná. Rudolf Vlasák ve svém díle uvádí:

*„Je to mladá ženská,‘ smutně odvětil Nechyba a potřásl hlavou. ‚Přijde někdo, podívá se hlouběji do jejích očí...‘
„A nestane se nic!“ děl Kroupa. „Ani jeden z těch, kteří odešli od žen, nemůže se spolehnout tak, jako vy. Vaše manželka, toť pravá skála!“ ...
„Odkud to ví, že žena je jako skála? Podle čeho to poznal? Asi se pokusil ... Spal u nás do rána ... I skála se zhroutlí, když ji řádně navrtají a založí dost třaskaviny...“ našeptával mu rarach. „Jestli se opovážil, je to padouch a nezaslouží, než abych mu jednou prohnal kulí hlavu!“ myslil si a maně pohlédl na svou pušku. „Nikdo by nevyšetřoval, ve válce na takové věci není času. Padl, padl. Vykopou jámu a konec“.*⁶⁷

Nechyba je nedůvěřivý a velmi žárlí. Zaobírá se i myšlenkou, že by svého soka zabil. Vraždy z lásky nebyly v období první světové válce ničím novým. Stejně tak se objevovaly i případy sebevraždy. František Skála líčí smutnou vzpomínku, kdy byl nalezen jeden německý voják oběšený na drátěných překážkách:

*„Den předtím byl u lékařské prohlídky. Jeho známí vypravovali, že jeho poměr k manželce nebyl uspokojivý“.*⁶⁸

⁶⁶ F. SKÁLA, *Válečný deník 1914–1918...*, s. 80.

⁶⁷ R. VLASÁK, *Vojáci císařovi...*, s. 233.

⁶⁸ F. SKÁLA, *Válečný deník 1914–1918...*, s. 138–139.

S těžkými zkušenostmi se vojáci vyrovnávali mimo jiné i prostřednictvím humoru. Ten poskytoval vojákům určitý prostor pro vyjádření emocí a muži díky němu mohli přiznat své úzkosti a touhy.⁶⁹ Josef Sulíček uvádí ve svém deníku *Z Vizovic kolem kontinentu* úryvky literární tvorby v legiích:

„Legionář (z Ruska k domovnici): „Prosím Vás paničko, nevíte, kde je moje žena Rézinka?“

*Domovnice: „Ježíšmarijá, milostpane, to se museli s ní zrovna minout. Právě před půl hodinou ujela s ruským oficírem jim naproti““.*⁷⁰

Podle Freuda vtipy nabízejí formu, která činí skrytou myšlenku snadněji přijatelnou.⁷¹ Vojáci se tak prostřednictvím humoru mohou lépe vyrovnat se strachem z nevěry a díky nadlehčené formě je pro ně i samotné vyjádření těchto obav jednodušší.

2.3 Dopisy jako prostředek ujištění o sexuální věrnosti

Od června roku 1914 do listopadu 1918 bylo v Rakousku-Uhersku povoláno do vojenské služby 8,3 milionů mužů. Pro všechny tyto vojáky, stejně jako pro miliony jejich příbuzných a přátel, byly dopisy, pohledy, polní lístky či balíčky po velmi dlouhou dobu jediným prostředkem ke komunikaci. V rámci těchto omezených možností si vyměňovali zkušenosti z války, vyjadřovali pocity lásky, touhy, ale i své obavy o životy svých blízkých.⁷²

Polní pošta jako prostředek projevu sexuality je vzácná, avšak sexuální chování popisují jedinci při kritizování mužů, kteří využili příležitosti polních nevěstinců. Vojáci využívali dopisy jako šanci odsoudit to, co vnímali jako deviantní sexuální chování. Odsouzením mimomanželského sexu ujišťovali své ženy a rodiče, že zůstávají počestní a dodržují očekávanou sexuální abstinenci.⁷³ Ženy a dívky, které byly nuceny zůstat v zázemí, se o své muže na frontě často obávaly. Nejen o jejich zdraví, ale i věrnost. Čeští vojáci je tak museli v dopisech ubezpečovat, že i nadále jsou pro ně jejich

⁶⁹ J. CROUTHAMEL, *An intimate history of the front...*, s. 104.

⁷⁰ Josef SULÍČEK, *Z Vizovic kolem kontinentu: příběh legionáře Josefa Sulíčka*, Vizovice 2010, s. 96. Josef Sulíček se narodil v roce 1887. Své vyprávění psal patrně těsně po prožitých událostech. Originální rukopis upravil a přepsal Mgr. Jiří Ludvíček.

⁷¹ Anthony STORR, *Freud*, Praha 1996, s. 82.

⁷² Ch. HÄMMERLE, „*You let a weeping woman...*“, s. 153.

⁷³ J. CROUTHAMEL, *An intimate history of the front...*, s. 35.

ženy jedinými. Příkladem je i korespondence Stanislava Kostky Neumanna s jeho ženou. V dopisu ze dne 10. 10. 1916, ve kterém uvádí:

*„Bud', má zlatá holčičko, ujištěna (a také už konečně jednou pro vždy), že jsi má jediná milénka po celých těch nevím už kolik let – škoda jen, že nemáme zdravější srdíčka. Mnoho po Tobě toužím a mnoho se o Tě bojím – bude bída asi veliká, straší to velmi“.*⁷⁴

Ženy opakovaně vyžadovaly od mužů ujištění, že se nedali zlákat půvaby jiných žen. Stanislav Kostka Neumann uvádí v korespondenci manželce Boženě ze soboty 4. 3. 1916 následující:

*„Nejdražší holčičko, oba tvé dopisy dostal jsem dnes odpoledne, potěšily mně, že už mám slovíčko od Tebe, a současně zarmoutily, že musíš domů. ... Mně se zdá, že teď budeme od sebe nějak strašně daleko. Už jsem Ti chtěl dnes poslati rekoman. dopis, a bylo mi velmi úzko, že o Tobě nic nevím a Ty o mně. Teď to snad už půjde. ...
Neděle odpol.
... Ve městě jsou krámy i v neděli otevřeny, bezpochyby také z toho důvodu, že katolíci nejsou tu ve většině. U krámů bylo plno křesť. Bosňáček v hrubých a málo svědčících krojích: udřené, hrubé, málo hezké ženské. ... Nezapomeň, milénko, na svého smutného Standu, který na Vás stále myslí. Pusinky“.*⁷⁵

V dopise ze 4. července roku 1916 píše své ženě:

*„Zdá se, že je tu, v těch „lázních“ dnes malá zábava: Přišla hudba, chlapci, děvčata. Na první pohled jsou všechna neobyčejně ošklivá, ulizané účesy, mnoho zlata v uších a na krku. ... Holčičko, kdybys mohla být stále se mnou“.*⁷⁶

Stanislav Kostka Neumann ujišťuje ženu o své věrnosti tím, že poukazuje na neatraktivnost žen, se kterými se v blízkosti fronty setkával. Popisuje je jako hrubé, upracované, málo hezké či neobyčejně ošklivé, a tím dává nepřímě najevo, že ho místní

⁷⁴ LA PNP, f. Neumann S. K. 1. část, koresp. vlastní, odeslaná Neumannové B., přír. č. 66/37/106.

⁷⁵ LA PNP, f. Neumann S. K. 1. část, koresp. vlastní, odeslaná Neumannové B., přír. č. 66/37/41.

⁷⁶ LA PNP, f. Neumann S. K. 1. část, koresp. vlastní, odeslaná Neumannové B., přír. č. 66/37/26.

dívky nepřitahují. V jiných případech se muži odvolávali na nedostatek šancí a času k tomu, aby mohli být ženě nevěrní. Příkladem je korespondence Fráni Šrámka s jeho ženou, ve které autor píše:

„Sprengmitteldepot-wache, St. Veit a/d Glan,

Drahá, drahá milenečko, 10. srpna 1916. – (129)

*... Já jsem, žel, méně pokojnější. A vracím se z horce prosněných stráží hodně podivočelý. Ale na divočení je tu málo času i příležitosti, a ještě méně něčeho jiného, tak jen do prázdna se mnou někdy čerti šijí, což není někdy bez grotesknosti“.*⁷⁷

Nejen ženy v zázemí, ale i vojáci na frontě procházeli dopisy od svých žen s napětím a očekáváním. I oni toužili po ujištění, že jsou jim dívky a manželky doma věrné. Dopisy Fráni Šrámka dokládají, jak žárlivost sžírá i muže na frontě. Ve svém dopise ženě píše:

„Drahá Miličko, Dne 3. ledna 1916. – (37)

... Ale přiznávám se rád, že očekávám právě Tvé povánoční lístky s jistou neklidnou zvědavostí; velmi malicherně bys soudila o mně, vidíš-li mne, čtouc to, přešlapovat tu netrpělivě ‚s žlutým květem žárlivosti‘ za pasem, má zvědavost má moudřejší důvody. A zvědavě očekávám také Tvůj lístek, v němž mi (snad!) sdělíš, jak ses rozloučila se starým rokem, jak jsi strávila silvestra, atd. To je tak: stali jsme se tu až magneticky citlivými a často některé nepatrné podrobnosti uvedou nás do střehu, jak větrící psy. Nakreslil jsem Ti v novoročním lístku svou idylickou půlnoční scénu, ale cosi mi bránilo, abych Ti pověděl také cosi o svých ‚větrících psech‘ z oné noci. Byl jakýsi rozechvěný pohyb v oněch neviditelných nitkách, vedoucích od mých nervů k severu! Kéž by sis ovšem nemyslila, že Tě nutím k nějaké zpovědi! ...

*Tvůj Franta“.*⁷⁸

⁷⁷ F. ŠRÁMEK, *Listy z fronty...*, s. 71.

⁷⁸ F. ŠRÁMEK, *Listy z fronty...*, s. 25.

Muži potřebovali ujištění, že jsou jim doma manželky a dívky věrné a ochotné poskytnout emocionální podporu, kdykoli bude potřeba. Žena v zázemí měla jen nepatrnou představu o hrůzách, které prožívali muži na frontě, mohla se však stát přítelem, který podporoval svého kamaráda v zákopech. Správná žena dokázala věrnost příteli sexuální abstinencí.⁷⁹

Ani něžné pohlaví nebylo ušetřeno strachu o morální čistotu svých protějšků. Někdy tedy doprovázely své muže až na bojiště, jindy musely zůstat doma a doufat, že bude manželům a chlapcům stačit podpora, kterou jim poskytují prostřednictvím dopisů. I ony vyžadovaly od mužů ujištění, že ženy, pohybující se v blízkosti jejich nejbližších, jsou neatraktivní a pro muže naprosto nežádoucí. K nevěrnému jednání však během první světové války docházelo. V denících, pamětech a korespondenci se vojáci většinou zmiňují pouze o nevěře žen v blízkosti bojiště, svých kamarádů a známých z fronty, zatímco sami zaujímají k tomuto jevu většinou negativní postoj. Pokud se však nevěrného jednání dopustili a neměli v úmyslu opustit své ženy a dívky v zázemí, je pochopitelné, že se daný čin snažili utajit. Ať již se jednalo o prostitutky či obyvatelky území poblíž fronty, pokud byl muž zadaný, bylo snazší se o svých dobrodružstvích nezmiňovat. Jak čeští vojáci vnímali prostitutky, nevěstince a muže, kteří je navštěvovali, a jak je reflektovali ve svých denících a v korespondenci s blízkými, je tématem následující kapitoly.

⁷⁹ J. CROUTHAMEL, *An intimate history of the front...*, s. 24.

3 PROSTITUCE

3.1 Pojem prostituce

Slovo „prostitutka“ nebylo v českém jazyce dlouho známo. Ještě v polovině 19. století disponuje Jungmannův *Slovník česko-německý* pouze pojmy „nevěstka“ či „kurva“. Až moderní čeština přejala tento termín z francouzštiny. Cizojazyčný abecedník překládá slovo prostituce z latiny jako „*postavení ku předu*“, tedy chápe ho jako chování, za které by se člověk měl stydět a které by mělo být veřejně vystaveno k hanbě např. na pranýři.⁸⁰

Prostituce figuruje v dějinách již od nepaměti, a proto je také často nazývána nejstarším řemeslem.⁸¹ Bertrand Russel ve své knize *Manželství a mravnost* uvádí, že prostituce vzniká v situaci, kdy existuje velkého množství mužů svobodných či vzdálených od manželek, kteří odmítají udržovat sexuální abstinenci. Proto se ve společnosti utváří skupina žen, která má za úkol uspokojit tyto mužské potřeby.⁸²

Prostituce je jev, který existoval a existovat bude i nadále, dokud po něm bude poptávka.⁸³ Největšího rozkvětu dosáhla v období od počátku 13. do počátku 16. století. Do té doby její rozvoj brzdilo křesťanství, které prezentovalo nevěstky jako čiré zlo, jež je nutné vymýtit. V doplňcích k Dufourovým *Dějínám prostituce* popisuje Karel Jaroslav Obrátil jako vrchol prostituce 14. století. V té době se nevěstky těšily v Čechách největší svobodě. Kvůli šíření pohlavních nemocí však zájem o prostituci v průběhu 16. století poklesl.⁸⁴

Existuje mnoho pojmenování pro kněžky lásky. V díle *Kryptadia* označuje Karel Jaroslav Obrátil nevěstky jako kurvice, kurvinka, kurvisko, anka s čárkou, debla, vábenka, zběhlice či zebra. Patrik Ouředník ve *Šmírbuchu jazyka českého* poskytuje další výčet názvů jako bludička, fangle, koštěkotka, nočňátko, obchodnice s chlupatou kapustou a šlapadlo. V krásné literatuře se objevují pojmy jako amazonka veselosti,

⁸⁰ Citováno v Milena LENDEROVÁ, *Chytila patrola, aneb, Prostituce za Rakouska i republiky*, Praha 2002, s. 120.

⁸¹ Jan JANDOUREK, *Sociologie zločinu: proč lidé vraždí a jezdí načerno*, Praha 2011, s. 90.

⁸² Bertrand RUSSEL, *Manželství a mravnost*, Praha 1931, s. 126.

⁸³ M. LENDEROVÁ, *Chytila patrola...*, s. 8.

⁸⁴ Citováno v Radim KOPÁČ – Josef SCHWARZ, *Nevěstince a nevěstky: obrázky z erotického života Pražanů*, Praha 2013, s. 5.

animírka, cajdrnožka, frcínka, harapanna, helmbrechtice, jambora, kočinda, rozára, sajtká, saze, semimondéna či škeble.⁸⁵

V české literatuře nalezneme nesčetný počet označení pro prostituci, ale i celou řadu jejích vymezení. Žádná z nich však není obecně uznávanou definicí, neboť v průběhu času zastarávají. Riegrův *Slovník naučný* definuje prostitutku jako ženu, „jež mimo sňatek manželský maně vchází v sňatky pohlavní“.⁸⁶ V polovině devatenáctého století spadají pod tuto definici nejen prostitutky, avšak i všechny nevěrné ženy. *Masarykův slovník naučný* již pohlíží na prostituci jinak. Definuje ji jako „poskytování pohlavního ukojení druhému pohlaví za něj. výhodu materiální n. nemateriální, tedy nikoli z čisté lásky“.⁸⁷

3.2 Vývoj prostituce v Evropě 19. století

V roce 1836 napsal Alexandre Parent du Châtelet spis *De la prostitution dans la ville de Paris*, který se věnoval prostituci v Paříži. Poukazoval zde na skutečnost, že postupně dochází k zániku veřejných domů. Občané začali upřednostňovat spíše tajnou prostituci a hodinové hotely, zřejmě z důvodu větší diskrétnosti. Parent du Châtelet byl názoru, že prostituce je ve větších městech stejně nezbytná jako kanalizace či skládka odpadků.⁸⁸ Ve své knize *Nejstarší řemeslo* uvádí Hermann Schreiber:

„Co možná uvítali apoštolové mravnosti, totiž pokles počtu bordelů v Paříži a Petrohradě na čtvrtinu, v Bruselu na šestinu, v Lyonu a v Antverpách na polovinu, přidělovalo vrásky mužům, kteří znali situaci z vlastní zkušenosti“.⁸⁹

Vzhledem k situaci devatenáctého století, kdy nový demografický režim zahrnoval i pozdní sňatky, byla prostituce jedinou možnou formou sexuality pro neženaté muže, která byla společností tolerována. Homosexualita či onanie byla považována za mnohem škodlivější. Klepetář (Novák) v díle *Prostitutky* uvádí, že tento názor převládal ještě v meziválečném období, kdy prostituce byla považována za přirozenější prostředek k ukojení pudu než onanie.⁹⁰

⁸⁵ Citováno v R. KOPÁČ – J. SCHWARZ, *Nevěstince a nevěstky...*, s. 9.

⁸⁶ Citováno v M. LENDEROVÁ, *Chytila patrola...*, s. 6.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Citováno v R. KOPÁČ – J. SCHWARZ, *Nevěstince a nevěstky...*, s. 6.

⁸⁹ Hermann SCHREIBER – Jiří PEŠEK, *Nejstarší řemeslo: kulturní dějiny prostituce*, Praha 1993, s. 257.

⁹⁰ Citováno v M. LENDEROVÁ, *Chytila patrola...*, s. 162.

3.3 Prostituce v Rakousku-Uhersku

Již v období Marie Terezie se objevovaly snahy odstranit prostituci z hlavního města habsburské monarchie a zařadit ji do kategorie nepřipustné. V letech 1751 – 1769 byly nevěstince ve Vídni uzavřeny a prostitutky vypovězeny do Banátu a Temešváru.⁹¹ Michel Foucault uvádí, že mezi mocí a sexem se může vytvořit pouze negativní vztah – zakázání, vyloučení či popření. Moc má možnost pouze vytyčit hranice a stanovit, co je přípustné a co ne.⁹² Ačkoli tato hranice byla ustanovena a prostituce spadala do zakázané oblasti, existovala i nadále. Proto se postupně stala pouze trpěným zlem, které nelze vymýtit. Cílem bylo tedy alespoň minimalizovat některé její následky (rozšíření pohlavních nemocí, zločinnost apod.). Byly zavedeny tzv. reglementace, které obsahovaly mimo jiné i určité předpisy, které by měly prostitutky dodržovat. Po nástupu Františka Josefa I. na trůn a po zavedení ústavy z roku 1848 byla prostituce zakázána v rámci celého císařství. Právo k vykonávání činnosti měly pouze ženy, které se nechaly registrovat. Měly však povinnost pravidelně se dostavovat na lékařské prohlídky a mít u sebe tzv. zdravotní knížku (*Gesundheitsbuch*). Povolení k prostituci získávaly pouze osoby starší 19 let. Pokud žena věděla, že je nakažena pohlavní chorobou, a i přesto pokračovala v prostituci, byla potrestána vězením od jednoho do třech měsíců. Novela z 24. 5. 1885 však tyto tresty zmírnila alespoň částečně. Došlo také k vydání tzv. tuláckého zákona, který zabraňoval v přesunu prostitutek po celé říši.⁹³

3.4 Prostituce v období první světové války reflektovaná českými vojáky

3.4.1 (Ne)zdrženlivost v oblasti sexuality

Za války však byla situace zcela jiná. Pro sexuální život vojáků platila pevná pravidla a zákony. V armádách nemohly být trpěny potulné prostitutky, které by představovaly velké nebezpečí nákazy pohlavních chorob a hrozbu prozrazení vojenského tajemství.⁹⁴ Nejznámějším příkladem byla špiónka Margaretha Geertruidová Zellová (1876 – 1917), známější pod jménem Mata Hari. S touto postavou

⁹¹ M. LENDEROVÁ, *Chytila patrola...*, s. 27–28.

⁹² M. FOUCAULT, *Vůle k věděni...*, s. 98–99.

⁹³ K. JANIŠ, *Toulky historií erotiky a sexu...*, s. 220–221.

⁹⁴ H. SCHREIBER – J. PEŠEK, *Nejstarší řemeslo: kulturní dějiny prostituce...*, s. 257.

se pojí mnoho legend, které však nemohou zastřít skutečnost, že sexualita se mohla stát prostředkem k získávání informací, které ovlivňovaly průběh války.⁹⁵

Před špiony byl varován i František Prudil, který narukoval k 8. pluku do Brna. Ve svém deníku *Legionářská odyssea* popisuje:

*„Hodně nám taky kapitán řečnil o špiónech, hlavně na ruské frontě, že nemáme nic nikomu říkat a se ženami cizími v poli se bavit“.*⁹⁶

Cizí ženy byly považovány za hrozbu, která by mohla prostřednictvím svých ženských zbraní získat a zneužít důležité informace. Proto byl kladen důraz na to, aby vojáci nenavazovali kontakty s osobami druhého pohlaví. Naprostá zdrženlivost vojáků však připadala v úvahu pouze na počátku války, kdy se všichni domnívali, že válka nebude mít dlouhého trvání. Po vpádech vyzbrojených vojáků na zábavní čtvrti (např. Káhira v roce 1915) či jednotlivé veřejné domy (např. Sedan, Lodž) se ale situace musela řešit.⁹⁷

Jason Crouthamel poukazuje na maskulinní ideál, který prezentovalo ministerstvo války v Německu. V běžných novinách byly otištěny dopisy vojáků, které byly pečlivě vybrány tak, aby uklidnily německé rodiny. Vojáci byli zobrazováni jako morální, čestní a obdivovaní cizinkami v okupovaných teritoriích.⁹⁸ I v Rakousku-Uhersku se stalo populárním publikovat dopisy a pohlednice vojáků a jejich blízkých.⁹⁹ Chování vojáků však neodpovídalo šabloně prezentované v tisku. U českých vojáků tomu nebylo jinak. V románu Rudolfa Vlasáka se neznámý voják zamýšlí nad chováním některých vojáků následovně:

„Orgie s nevěstkami, pusté scény v noci i ve dne, rvačky a jiné zjevy posledních dnů nutí k přemýšlení. S úpadkem morálky upadá i duch a tím mizí i možnost splnit důstojně úkoly veliké doby a obstát čestně v těžké zkoušce, které nás všechny
Osud
podrobuje.“
Tak mluvil nějaký muž k svědomí všech ze stránek krajinského listu. Je pravda, že mnozí se zamyslili, pochopili a obrátili v hodinu téměř dvanáctou. Bylo jich

⁹⁵ K. JANIŠ, *Toulky historií erotiky a sexu...*, s. 221.

⁹⁶ Oldřich JURMAN, *Legionářská odyssea: deník Františka Prudila*, Praha 2012, s. 10. František Prudil se narodil v roce 1891 v Rozseči. Veškeré zážitky si zapisoval do deníků.

⁹⁷ H. SCHREIBER – J. PEŠEK, *Nejstarší řemeslo: kulturní dějiny prostituce...*, s. 259.

⁹⁸ J. CROUTHAMEL, *An intimate history of the front...*, s. 20–21.

⁹⁹ Ch. HÄMMERLE, *„You let a weeping woman...“*, s. 155.

mnoho, mnoho, převážná většina. Ale byli i tací, kteří nemysleli, kteří si prostě řekli: ‚Ted’ jsem voják a kašlu na všechno. ... Všechno musí na světě bejt; všechno, od žebráka do krále, od blechy až do slona. I ten chlast i ty holky a válka“¹⁰⁰.

Podobné úvahy se objevují i ve vzpomínkách Josefa Hodka, který uvádí:

„Přiznávám se, že vojenský stejnokroj silně na mě působil. Potlačil zcela moji individualitu, cítil jsem se součástí obrovského těla, ztrácel jsem se v tom obrovském moři vojáků, skryt za stejnokroj a jméno voják, prováděl jsem věci, jež bych si byl nikdy nedovolil“¹⁰¹.

Anonymita, která se nyní vojákům dostávala, davové jednání, kterému často podléhali, byly ve válce velmi důležitými faktory. Jak uvádí malíř Josef Hodek, možnost skrýt se za fasádu stejnokroje je nabádala k jednání, jehož by se v běžném životě nedopustili.

3.4.2 ANO/NE prostituci

František Šmída vzpomíná na svůj pobyt ve východohaličském městečku v Tlumaczi. Jak sám uvedl, zapamatoval si toto místo hlavně z toho důvodu, že zde poznal temnou stránku vojenského života. Ačkoli byl na vojně již osm měsíců a byl již přivyklý různým věcem, stále existovaly takové, které považoval za ohavné. Ve svých vzpomínkách popisuje:

„Jednou přišla k naší ubikaci jakási starší žena. Morální identitu té nešťastnice jsem neznal, ale rozhodně to nebyla žádná krasavice. To, co se stalo pak, bylo odporné. Jedna ženská a celá četa vášní. Můj soused se žlutým páskem na rukávě (také jednoručák) nemohl pochopit můj odpor. Když měla těch sedmdesát chlapů za sebou, uviděl jsem ji druhý den ležet pod schody vysílenou a v mdlobách. Ve svém nešťastném stavu byla hrozně ubohá a bezcenná. Dva komisárky jí za to stačily a ti, kterým zbyla ještě špetka svědomí, ji ráno odvedli z očí“¹⁰².

¹⁰⁰ R. VLASÁK, *Vojáci císařovi...*, s. 131–132.

¹⁰¹ J. HODEK, *Hrst vzpomínek z první světové války...*, s. 2.

¹⁰² F. ŠMÍDA, *Vzpomínky z vojny 1914–1919...*, s. 40–41.

Jak již výše uvedl Stanislav Kostka Neumann, pokud voják měl klesnout, nebyl vybíravý. Sedmdesáti vojákům nevadil starší věk ženy, její nepřitažlivost, a dokonce ani to, že již nemohla mít sílu k uspokojení dalších mužů. Druhý den ji odvedli s dvěma komisárky z očí ti, kterým se ženy alespoň trochu zželelo.

Při válečných konfliktech byla mezi vojáky vysoká poptávka po nevěstkách. V období prusko-rakouské války, když pruská vojska obsadila Prahu, na dva tisíce nevěstek z různých částí Čech se sjelo do této oblasti.¹⁰³ Vojska v první světové válce doprovázely tzv. *pojízdné polní puffy*. Tento pojízdný nevěstinec disponoval jak oddělením pro důstojníky, tak i částí určenou pro mužstvo. Negativní stránky nevěstinců (jako nemožnost prostitutek odmítnout jakéhokoli zákazníka či jejich menší péče o zevnějšek, neboť o poptávku neměly nouzi) ustoupily v době první světové války do pozadí.¹⁰⁴ Pokud však polní puff nebyl k dispozici, hledaly se jiné, jednodušší způsoby, jak zprostředkovat vojákům ukojení jejich touhy. Svatopluk Valníček, který se narodil v roce 1898, vzpomíná ve svém deníku *Vzpomínky na VELKOU VÁLKU*, jak se v případě nepřítomnosti pojízdného nevěstince situace řešila. V deníku líčí:

*„Jednou byla do zákopu oficiálně přivedena stará prostitutka pro mužstvo. Byla v koutě jednoho vedlejšího zákopu s kbelíkem vody a vojáci na ni stáli frontu. Staří dědkové z domobrany postupovali v řadě, a když na ně došlo, odcházeli. Bylo to nesmírně odporné a snesly to jen značně primitivní typy“.*¹⁰⁵

V díle *Užívání slastí* cituje Michel Foucault Aristotela, který byl názoru, že jedinci se dopouští prohřešků tím, že se nesnaží nalézt uspokojení tam, kde by měli, dále že jednají tak, jak jedná většina, či že neuspokojují své pudy správným způsobem.¹⁰⁶ Davové jednání bylo příznačné pro osoby, které byly prostřednictvím uniformy zbaveny své individuality a zařazeny mezi tisíce dalších vojáků.

Pokud nebyl v blízkosti fronty zřízen nevěstinec, byla přivedena nevěstka přímo do zákopů. V denících vojáků se v souvislosti s postojem k prostituci často objevuje odpor a hnus. Ať již je to způsobeno odmítáním omezovat sexuální akt pouze na jeho pudovou část či snahou zakrýt své zkušenosti s uspokojováním potřeb v zákopech,

¹⁰³ M. LENDEROVÁ, *Chytila patrola...*, s. 64.

¹⁰⁴ H. SCHREIBER – J. PEŠEK, *Nejstarší řemeslo...*, s. 257.

¹⁰⁵ Svatopluk VALNÍČEK, *Vzpomínky na Velkou válku*, Praha 2014, s. 40. Svatopluk Valníček se narodil v roce 1898.

¹⁰⁶ M. FOUCAULT, *Užívání slastí...*, s. 63.

prostituci popisují čeští vojáci většinou z pozice pozorovatele, který ji zásadně odsuzuje.

Podobně se staví k prostituci i Cyril Krejčí, který ve svém deníku popisuje město Riva následovně:

*„Riva a její okolí jest v (čas míru!) překrásné místo viletní, lázeňské a turistické. Sem jezdí boháči z celé Evropy a i z jiných dílu světa. Je zde velké teplo a všeliké krásné věci, co jinde kvídení není. Za druhé jeto hnízdo pelěšni proklaté. Tady boháči utrácují mozoly chudých lidí na kterých to vydřou a zde to promarňi prohrajou a prokurví. Mi vše tady užíváme darmo cestu sme měla zdarma, byt máme zdarma, stravu zdarma a ještě peníze, a přec se nám zde nelíbí utíkali by sme odtud třeba pěšky“.*¹⁰⁷

Negativní postoj k prostituci zaujímá i František Skála. Ve svém deníku vzpomíná na zimu roku 1917, kterou strávil v městě Kapošvár. Po návštěvě hostince se autor ocitl se svými společníky v nevěstinci v tzv. „zeleném domě“. František Skála popisuje:

*„Pojímá mne hnus, ale abych neprovokoval, usednu s ostatními ke stolu a popíjím černou kávu. Volná děvčata přisedají k nám, nijak se však nevtírají. Většina společnosti je s nimi známa, dochází sem patrně častěji. Svobodník k sobě přitáhne nejhezčí dívku a objímá ji kolem pasu. Po delším laskání odchází s ní do pokoje“.*¹⁰⁸

Autor se poté zmiňuje o situaci, kdy ho druhý den svobodník vyhledal a prosil, aby o předchozím večeru pomlčel, neboť nechtěl, aby se o tom doma někdo dozvěděl. Svobodník je názoru, že na domácí frontě by takové jednání odsoudili, a proto žádá Františka Skálu, aby o jeho jednání nikde nemluvil.

Historička Dagmar Herzog poukazuje na skutečnost, jak první světová válka narušila tradiční sociální struktury a napomohla ke vzniku prostředí, ve kterém mohou muži i ženy získávat nové sexuální zkušenosti, aniž by byli omezováni tradičními

¹⁰⁷ Cyril KREJČÍ. *Velká válka* [online]. [cit. 2015-06-05]. Dostupné z: http://velka.valka.cz/osudy/Krejci_Cyrl-zapisky4.jpg, Cyril Krejčí se narodil v roce 1889 v Zahorčicích. V roce 1913 se oženil a v roce 1914 se mu narodil syn František. V rukou potomků se zachovalo několik lístků s poznámkami. Uvedený text je nezměněný opis z jeho deníku.

¹⁰⁸ F. SKÁLA, *Válečný deník 1914–1918...*, s. 269–270.

institucemi. Výsledkem narušení těchto struktur byla snaha kontrolovat chování vojáků i civilistů.¹⁰⁹ I Michel Foucault se v díle *Vůle k vědění* zabývá mimo jiné povahou společenské kontroly. Poukazuje na skutečnost, že na konci 19. století se vyvinuly různé podoby sociální kontroly, které filtrovaly sexualitu jedinců, rodičů i dětí. Svým dohledem se snažily chránit jedince a zabránit jim v nevhodném chování jako byla například masturbace.¹¹⁰ Společenská kontrola však mohla působit i na nevěru či návštěvy nevěstinců. Jakmile se jedinec pohyboval ve společnosti, kde ho mnozí znali a kde působila silná sociální kontrola, bylo pro něho obtížnější zakrývat návštěvy prostitutek. Pokud se však během první světové války ocitl daleko od domova mezi muži, kteří neměli nic společného s jeho zázemím, sociální kontrola povolila a jistá anonymita tak mohla svádět k chování, které by v prostředí domácí fronty nebylo trpěno. Možnost, že by se mohla rodina, dívka či manželka dozvědět o těchto činech, vyvolávala ve vojácích paniku.

Josef Váchal uvádí ve svém deníku, že i prostitutky sázely na anonymitu a skutečnost, že jsou vojáci vzdáleni od svých dívek a žen na tisíce kilometrů. Ve svém deníku píše:

„Aby nás hmyz neroznesl, stříhali a pařili nás dodatečně, což lid rád snášel, neboť neděle byly dobou vycházek do blízkých hospod s orchestriony a děvkami, které správně pronášely česky: „Šel, maminka to nepozná“.“¹¹¹

Čeští vojáci tak spoléhali na to, že to „maminka nepozná“. Podobný případ uvádí František Skála, když se vracel z dovolené. Při cestě na frontu ho doprovázelo několik abiturientů, kteří právě složili válečnou maturitu. V Budapešti využili několika volných hodin, aby navštívili budapešťské nevěstince. Při pokračování v cestě se pyšnili tím, že okusili maďarské ženy. František Skála k tomu zaujímá následující postoj:

„Styděl jsem se za ně a vzpomněl jsem, co by tak řekli doma rodiče, kdyby je slyšeli. Jeden z nich byl z rodiny, stojící doma ve význačném postavení. Dobře jsme se znali“.¹¹²

¹⁰⁹ Citováno v J. CROUTHAMEL, *An intimate history of the front...*, s. 11.

¹¹⁰ M. FOUCAULT, *Vůle k vědění...*, s. 39.

¹¹¹ J. VÁCHAL, *Malíř na frontě...*, s. 18.

¹¹² F. SKÁLA, *Válečný deník 1914–1918...*, s. 279.

Odstranění sociální kontroly je velmi mocný činitel. Pokud jedinec pochází navíc z dobře situované rodiny, může být sociální kontrola tím silnější, neboť nezahrnuje pouze příbuzné a přátele, ale i mnoho dalších jedinců, kteří jedince znají již na základě jeho postavení. I Michel Foucault je názoru, že nejpřísnější techniky represe ohledně sexuality byly aplikovány právě v privilegovaných rodinách. Stejně tak i kontrola sexuality dětí a dospívajících se více sledovala v „buržoazní či aristokratické rodině“.¹¹³ V díle *Užívání slasti* cituje tento autor Platóna, který soudí, že pokud je někdo nízkého postavení, není nutné ho kritizovat, i když jeho přestupky jsou velmi hrubé. Pokud se však jedná o známou osobu, která je ostatním lidem na očích, musí respektovat určitá pravidla sexuálního chování.¹¹⁴

Nesouhlas a odpor s prostitucí provází většinu deníků českých vojáků. Pokud se však jedinci setkali s dětskou prostitucí, jejich odpor byl o to větší. Ferdinand Lirš se o tomto jevu zmiňuje při cestě na ruskou frontu. Navštívil s kamarády město Brody, kde na ně pokřikovali chlapi lámanou němčinou, zda nechtějí krásnou dívku. Za malou odměnu je chlapec zavede k mladé a krásné židovce. Když vstoupili do starého a zatuchlého domu, zjistili, že krásné, černovlasé dívce nebylo ani třináct let. Zaplatili požadovaný peníz a odešli. Ferdinand Lirš se nad celou situací zamýšlí:

*„Ta trojice lidí různého stáří, různého charakteru a různých životních běd nechápala, že zaplativše si právo na požitek, mohli jsme tak beze všeho odejít. Morálka byla jim neznámou pevninou. Zašli jsme si do hospůdky a poručili jsme si trochu vína. Dívali jsme se chvíli mlčky v neznámo. ‚To je hnus,‘ řekl kamarád, ‚jak se tu obchoduje s lidstvím.‘ ‚Hnus, ale i ubohost,‘ odpověděl jsem smutně. ‚To děvče, které stojí teprve na prahu života, to dítě, které nevyrostlo ještě z dětských sukének, je již předem odsouzeno k zániku! Je to hrozné“.*¹¹⁵

Pokud se vojáci dostali do situace, kdy jim žena nabízela své tělo, existovaly i případy, kdy cítili spíše lítost. František Skála popisuje své vzpomínky na květen roku 1918, kdy odjel na svou pětítýdenní dovolenou domů. Jeho zpáteční cesta na frontu vedla přes Vídeň a Budapešť. František Skála vzpomínal, jaké poměry převládaly ve

¹¹³ M. FOUCAULT, *Vůle k vědění...*, s. 141.

¹¹⁴ M. FOUCAULT, *Užívání slasti...*, s. 83.

¹¹⁵ F. LIRŠ, *S osmadvacátníky za světové války...*, s. 91–92.

Vídni na konci války. Mladší i starší ženy zaplnily nádraží a vyhlížely vojáky, kteří se vraceli z dovolených, neboť věděly, že z domova nejedou s prázdnou. Ženy prosily o trochu jídla, pokud však nic nedostaly, nabízely za chleba své tělo. František Skála v knize uvádí:

*„I ke mně jedna přišla. Prosila o něco od jídla a když jsem řekl, že nemám, nabídla se mi též za krajíc chleba. Bylo mi jí líto. Byla mladá a hezká, ale oči měla vpadlé a tváře bledé. Poznal jsem zoufalství a lidskou bídu. Rozdělal jsem baťoch a daroval jí polovici svých zásob zadarmo. Vřele mi děkovala, slzy jí tekly po tvářích a když jsem se obrátil k odchodu, uchopila rychle moji ruku a políbila ji. Byl jsem pohnut, viděl jsem, že bylo to dobré děvče, které hlad a bída zahnavy na kraj záhuby“.*¹¹⁶

Milena Lenderová uvádí, že některé ženy se prostitucí živily, neboť to byl jednodušší a výnosnější způsob obživy, jiné byly svedeny a následně opuštěny svým milým a ze strachu z ostudy se rozhodly uchýlit do města.¹¹⁷ V období první světové války však někdy ženy neměly na výběr. Hlad a nouze je přiměly k tomu, aby nabídly své tělo i za kousek chleba.

V románu Rudolfa Vlasáka přítel Nechyby a Kroupy Jaroš vypravuje příběh muže, který prodal svou dceru do nevěstince. Jaroš uvádí:

*„To se ostatně děje dnes taky. V naší ulici, zavřeli Honzu Jenšovskýho, že prodal dceru do jednoho pajzlu v Belgii. Krátce, náš dobrák farář uměl člověkem hnout, že zpytoval svý svědomí a celý odpoledne bylo z něj dítě k pomilování“.*¹¹⁸

Jason Crouthamel ve své knize *An intimate history of the front* poukazuje na skutečnost, že zastánci civilní morálky v Německu pohlíželi na ženy, které byly zdrojem pokušení jako na zvrhlé, dravé a nemorální bytosti, které přinutily německé vojáky, aby našli uspokojení jinde než u svých žen. Existenciální problémy těchto žen, možnost, že k prostituci byly přinuceny okolnostmi či dokonce hrozbou násilí, se tedy často nebraly v potaz.¹¹⁹

¹¹⁶ F. SKÁLA, *Válečný deník 1914–1918...*, s. 278–279.

¹¹⁷ M. LENDEROVÁ, *Chytila patrola...*, s. 133.

¹¹⁸ R. VLASÁK, *Vojáci císařovi: vzpomínky jednoho z mnohých...*, s. 140.

¹¹⁹ J. CROUTHAMEL, *An intimate history of the front...*, s. 35.

František Šmída hovoří ve svých vzpomínkách o nevěstkách, se kterými se setkal v Osijeku. Ukazuje, že se zde neobjevovaly pouze lenivé dívky, které odmítaly manuálně pracovat. Nevěstince byly plné svedených a následně opuštěných služek, které neměly nikoho, kdo by jim pomohl. Takové ženě často nabídla pomoc kuplířka, která se na nevěstce přižívovala a bezohledně ji vykořisťovala. František Šmída ve svých vzpomínkách uvádí:

*„V Osijeku jsem se sešel s jednou Brňáčkou, která byla moc příjemná a hodně mi toho o sobě hodně pověděla. Její osud byl neveselý – byla sirotek, a tak bez výchovy rodičů snadno podlehla svodům. Nebyly tam jen dívky, kterým se nechtělo pracovat, které jen toužily po pohodlném životě plném parády a pozlátka, bylo tam i dost svedených a pak odkopnutých služek. Dívky byly většinou opuštěné a neměly nikoho, kdo by je z té jámy vytáhl. Často prošly několika městy a sbíraly zkušenosti, ale nakonec byly všechny bezohledně vykořisťované kuplířkami. Rezignované prodávaly tělo, dokud to jen šlo, a jen občas se některá chopila práce, kterou původně znala“.*¹²⁰

Mnohé dívky zřejmě zavedl osud do prostředí nevěstince podobným způsobem. Jak však uvádí Milena Lenderová, pro citlivé zákazníky mívaly nevěstky většinou vymyšlený právě takový tragický příběh, ve kterém popisovaly nejrůznější příčiny prostituce, ať již to byla nešťastná láska či chudoba rodiny.¹²¹

František Šmída je zvláštní výjimkou, která stojí v opozici oproti výše zmíněným názorům vojáků na prostituci. Jako jeden z mála přiznává, že navštěvoval nevěstince a poskytuje tak zasvěcený pohled do prostituce v období první světové války. Autor popisuje, jak probíhal noční život v Osijeku. Kavárny zavíraly již ve dvanáct hodin, avšak zábava se přesouvala do puffů, kde pokračovala až do ranních hodin. Tyto zábavní a společenské podniky podle autora neposkytovaly pouze erotické zážitky, pokud je však jedinec vyhledával, nabízel Osijek mnoho nevěstinců odstupňovaných podle kvality a ceny. František Šmída líčí zážitky s nevěstinci následovně:

¹²⁰ F. ŠMÍDA, *Vzpomínky z vojny 1914–1919...*, s. 97–98.

¹²¹ M. LENDEROVÁ, *Chytila patrola...*, s. 170.

*„Když voják nebyl vybíravý, bylo maso, sice starší a méně jadrné, ale třeba už za dvě koruny. A naši ‚momci‘ kupovali, daleko od milenek a manželek, ale byli přece z masa a krve a tělu se poručit nedá. Páni důstojníci byli v tomto ohledu mnohem náročnější. ... Kupovali zboží pěknější a mladší. Mohli si dovolit dát za rozkoš a zábavu i třicet nebo padesát korun. ... Takové noční toulky bývaly zajímavé a vzrušující a často i pro mě končily v náručí některé z kněžek lásky“.*¹²²

Označení nevěstek pojmy „maso“ či „zboží“ naznačují, že František Šmída na prostitutku nepohlíží jako na lidskou bytost, ale spíše jako na prostředek k uspokojení. I v další části knihy hovoří o prostitutkách jako o „mase“:

*„V Budapešti jsem v noci celé hodiny čekal na další spoj. Noční život se tam soustřeďoval hlavně u nádraží. Tam se přelévaly proudy vojska z fronty na frontu. Nádraží samo a všechny přilehlé ulice byly vojáky přecpané a obchody byly v provozu celou noc. Všechno, co voják potřeboval, tu bylo k dispozici. V té době se dalo koupit skoro všechno, od koláčů a vuřtů až po ‚ženské maso‘. Všeho tam bylo dost a všechno bylo poměrně laciné“.*¹²³

Michel Foucault popisuje v souvislosti se sexualitou ve starověkém Řecku dvě různé pozice: pozice subjektu, osoby, která vyvíjí aktivitu, a pozici objektu, jedince, který je pasivní a který se podrobuje vůli subjektu. Do pozice objektu je stylizována žena.¹²⁴ I František Šmída se zaměřuje na prostitutky jako na objekty, které slouží pouze k uspokojení potřeb. Jedinec, subjekt, zaplatí příslušnou částku a dívka je nucena se podřítit přáním svého zákazníka. Ať již se František Šmída staví k osobě nevěstky jakkoli, prostituci považuje za legitimní způsob, kterým může muž saturovat své sexuální potřeby, neboť jak sám uvedl, tělu se zkrátka poručit nedá. I on sám se přiznává, že společnost nevěstky neodmítal.

Když František Šmída nastoupil těsně po válce k okresnímu doplňovacímu velitelství do Olomouce, díky důstojnickému platu nepoznal poválečnou bídu. Jeho zaměstnání nebylo náročné, a tak večer docházel do kaváren. Důstojníci navštěvovali i noční lokály a bordely, které byly v této době ještě povolené. Jedním z nich byla i

¹²² F. ŠMÍDA, *Vzpomínky z vojny 1914–1919...* s. 96–97.

¹²³ F. ŠMÍDA, *Vzpomínky z vojny 1914–1919...*, s. 57.

¹²⁴ M. FOUCAULT, *Užívání slasti...*, s. 65.

Červená lampa, kam docházeli nejčastěji důstojníci, občas i staří mládenci. Svě návštěvy popisoval František Šmída následovně:

*„Nejčastěji nám stačila jen černá káva se zákuskem a podívaná, které bylo všude kolem dost a dost. Odehrávaly se tam divoké pitky, ale i žárlivé scény skutečné lásky, kterou neudusilo ani prostředí vykřičeného domu. Byly tam pěkné mladé holky, ale nevím, jestli se našla ruka, která by je chtěla pozvednout z toho bahna“.*¹²⁵

V denících vojáků se často objevuje stanovisko, kdy autoři popírají jakékoli styky s prostitutkami. V textu spíše popisují zážitky ostatních vojáků, které odsuzují a považují za odporné. Jason Crouthamel uvádí, že ve svých dopisech domů muži hovořili upřímně o bordelech jen velmi výjimečně. Někteří se velmi důkladně snažili ujistit domácí frontu, že se jim nevěstince hnusí či že na takový druh zábavy nemají vůbec čas.¹²⁶

František Šmída se však otevřeně přiznal, že navštěvoval nevěstince. Jeho upřímnost ohledně návštěv nevěstinců může být způsobena skutečností, že v období první světové války byl svobodný. Přiznání k takovému jednání tedy neohrožovalo jeho manželský svazek. Svě vzpomínky sepisoval navíc po 20 letech. Popisoval tak činy z mládí, které byly minulostí a na které byl zřejmě svým způsobem hrdý.

3.4.3 Uspokojení sexuálních potřeb prostřednictvím znásilnění

Když muži na frontě čelili každodenním hrůzám válečného boje, mohli ventilovat nahromaděný stres prostřednictvím sexuálního uspokojení.

Hledání úlevy však nabízelo pouze omezené možnosti. Sex, stejně jako život v podmínkách války, se stal zmechanizovaným a neosobním a poskytoval jen skrovné uspokojení emocionálních potřeb.¹²⁷ Prostituce byla řešením těchto sexuálních potřeb. Docházelo však i k případům, kdy vojáci zvolili místo návštěvy nevěstinců znásilnění civilních žen. Tento druh násilí existoval při válečných konfliktech již od nepaměti a společně s rabováním tvořil určitou odměnu pro vojáky útočící země.¹²⁸ Německá média většinou ignorovala zprávy o znásilnění spáchaných německými vojáky

¹²⁵ F. ŠMÍDA, *Vzpomínky z vojny 1914–1919...* s. 154–155.

¹²⁶ J. CROUTHAMEL, *An intimate history of the front...*, s. 45.

¹²⁷ J. CROUTHAMEL, *An intimate history of the front...*, s. 105.

¹²⁸ J. JANDOUREK, *Sociologie zločinu...*, s. 80.

v okupovaných teritoriích, ačkoli historikové dokázali, že k těmto případům skutečně docházelo.¹²⁹ Ani čeští vojáci nebyli výjimkou. Bedřich Opletal ve svých *Zápisích z velké války* uvádí:

*„Místní Turci po nás střílejí i z lánů vysoké, přezrálé kukuřice. Srbští vojáci se v bezmezném vzteku mstí na civilním obyvatelstvu. Kdo jim přijde v cestu, ať ženy, starci či děti, všechny hromadně střílejí. Mladé dívky jsou znásilňovány. Jeden z českých důstojníků mi vypravoval, jak musel s revolverem v ruce zakročit proti našim vojákům, kteří jeden po druhém zneužívali mladou Turkyni před zraky rodičů. Zkrátka válečný běs v celé hrůze“.*¹³⁰

Ať již čeští vojáci odsuzovali prostituce či nikoli, v období první světové války bylo nezbytné, aby jim byla poskytnuta možnost ventilace každodenního stresu ze zákopů. S problémy rozvodovosti, šíření pohlavních chorob či se 100 tisíci nevěstkami se musela vyrovnat již nově vzniklá Československá republika.¹³¹

¹²⁹ J. CROUTHAMEL, *An intimate history of the front...*, s. 46.

¹³⁰ Bedřich OPLETAL, *Zápisky z velké války: anabáze Hanáckého medika, 1914–1920*, Praha 1998, s.

59. Bedřich Opletal se narodil v roce 1891.

¹³¹ K. JANIŠ, *Toulky historií erotiky a sexu...*, s. 243.

4 VENERICKÉ CHOROBY

4.1 Venerické choroby na konci 19. století a na počátku 20. století

Na konci 19. století a na počátku 20. století došlo v medicíně k velmi významným objevům hlavně v oblasti venerických chorob. Pohlavní choroby se na konci 19. století šířily zvláště ve velkoměstech, avšak ani venkov jich nebyl ušetřen. Ačkoli zde bylo nebezpečí nákazy nižší, nakažení se styděli navštívit lékaře a povědomí o syfilidě či kapavce bylo nedostatečné. V důsledku syfilidy přibývalo nervových a duševních chorob. Na ulicích se pohybovali muži tzv. „slepičím krokem“, tedy způsobem, kdy nevědomě vyhazovali dolní končetiny daleko dopředu. Jejich kontrola nad motorickými nervy byla totiž silně narušena. Lékaři nazývali tento příznak pozdní syfilidy *tabes dorsalis*, v povědomí veřejnosti známý jako souchotiny míchy. Častějším příznakem byla progresivní paralýza, kterou nezasvěcení jmenovali měknutím mozku.¹³²

Ačkoli kapavka nevedla běžně k úmrtí pacienta, zvláště u žen byla příčinou dlouhých a velmi často nevléčitelných vnitřních onemocnění. Americký lékař Emil Noeggerath byl názoru, že důsledkem kapavky byla velmi často neplodnost.¹³³

4.2 Venerické choroby v období první světové války

Představa vojáka jakožto sexuálně abstinujícího hrdiny národa vzala brzy za své. Byla oslabena hlavně šířením pohlavních nemocí, které jasně ukazovalo, že sexuální dobrodružství nejsou ojedinělou záležitostí, ale že pomáhají milionům vojáků vyrovnat se se stresem a s frustrací z války.¹³⁴

Pohlavní nemoci se šířily v neuvěřitelném rozsahu. Potýkala se s nimi Francie, Německo i Amerika. V německém Freiburgu, kde se němečtí vojáci dostávali do kontaktu s expandujícím trhem prostituce, se zvyšoval počet nakažených mužů a žen do takové míry, že pacienti museli být hospitalizováni i v přednáškových místnostech či na provizorních klinikách.¹³⁵

¹³² MORUS, *Světové dějiny sexuality*, Praha 2007, s. 232.

¹³³ Citováno v MORUS, *Světové dějiny sexuality...*, s. 233.

¹³⁴ J. CROUTHAMEL, *An intimate history of the front...*, s. 32.

¹³⁵ J. CROUTHAMEL, *An intimate history of the front...*, s. 28–29.

Prostitutky v českých zemích obdrželi příručku *Poučení o příznacích pohlavního onemocnění*, aby byly schopné příznaky včas rozpoznat a navštívit lékaře. Díky lepším hygienickým návykům klesl i počet pacientů s venerickou chorobou, kteří se nenakazili sexuální cestou ale jiným způsobem.¹³⁶

Asi po devíti stech pokusech objevil v roce 1912 Paul Ehrlich lék proti syfilidě – neosalvarsan. Tento lék, který se používal po celém světě, pomáhal odstraňovat příznaky prvních stádií této nemoci a snižoval možnost nákazy.¹³⁷ Neosalvarsan byl využíván až do objevení penicilinu.¹³⁸

4.3 Venerické choroby reflektované českými vojáky první světové války

Strach z venerických chorob se rozšiřoval mezi českými vojáky, zvláště pokud se jednalo o oblast Ruska. Muži se obávali nakažení, neboť existoval známý mýtus, že v této zemi jsou nakaženy pohlavní nemocí všechny ženy, nejen kněžky lásky.¹³⁹

Vladislav Květoň ukazuje, že taková informace se mezi vojáky skutečně šířila. Vzpomíná na své zajetí v Rusku, kdy si jednoho horkého večera v létě roku 1916 ustlal na zahradě. Ve svém deníku líčí:

„Asi k půlnoci, koukám jako blázen, u mého slamníku sedí žena, celkem pěkná, dost mladá jen v plátěných šatech (jako v košili) a měla se ke mně. Chtěla se pomilovat. Já jsem se tak vylekal, ubránil jsem se objetí a utekl jsem domů. Proč?

*Byl jsem informován, že většina žen i mužů jsou nakaženi kapavkou, která je ale u nich v latentním stavu a vůbec se neprojevuje nějakými potížemi. Jakmile se ale bacily dostanou na jinou krev, tak rozbují a je z toho strašně nepříjemné onemocnění. Takový případ jsme měli u jednoho kamaráda, který moc zkusil tělesně i duševně. Z toho jsem měl hrůzu“.*¹⁴⁰

Ať již tato informace byla pravdivá, či nikoli, jejím cílem bylo zabránit vojákům Rakouska-Uherska, aby se více sblížovali s ruskými ženami.

¹³⁶ M. MICHLOVÁ, *Byli jsme a budeme...*, s. 81.

¹³⁷ MORUS, *Světové dějiny sexuality...*, s. 236.

¹³⁸ M. MICHLOVÁ, *Byli jsme a budeme...*, s. 100.

¹³⁹ M. MICHLOVÁ, *Byli jsme a budeme...*, s. 82.

¹⁴⁰ V. KVĚTOŇ, *Vzpomínky z první světové války...*, s. 29–30.

Když Ferdinand Lirš navštívil se svými kamarády již výše zmíněné město Brody, lákali je asi dvanáctiletí chlapi k návštěvě krásné nevěstky. Autor ve svém deníku popisuje, jak na situaci reagoval on a jeho kamarád:

*„Podívali jsme se na sebe tázavě. ‚Co nám to uškodí!‘ řekla kamarád. ‚Pojď, podíváme se tam s ním.‘ ‚Ne, hochu,‘ řekl jsem, ‚víš přece dobře, jak je tu vše zamořeno, a to by nám ke všemu ještě scházelo, abychom si tu uhnali nějakou ošklivou nemoc“.*¹⁴¹

Strach z nákazy venerickou nemocí byl velmi rozšířený. Jak vypadaly projevy syfilidy, popsal ve svých vzpomínkách i František Šmída následovně:

*„Abych příšeru války ještě lépe poznal, setkal jsem i s prokletím volné lásky, jež se na ubohých vojáčkách mstila nemilosrdně syfilidou, kterou byl postižen i můj sluha. Delší dobu jsem u něho pozoroval rozbolavělá místa na ústech. Prohlédl jsem si to blíže a hned mne napadlo, že to může být lues. Tehdy jsem už o podobě této ohavné nemoci něco věděl. Hned jsem jej hnál k prohlídce a lékař to potvrdil. Měl jsem strach, abych to od něho nechytil, protože příležitostí k nákaze bylo dost“.*¹⁴²

Nakažení vojáci se za svou pohlavní nemoc často styděli či podceňovali její závažnost, proto oddalovali lékařskou prohlídku a ohrožovali tím nejen zdraví své, ale i svého okolí.

Jakmile se jedinci dostali do lékařského prostředí, byli hlídáni, aby nemohli uprchnout. František Skála měl u takové nemocnice také službu. Ve svém deníku uvádí vzpomínku:

*„Další službu jsem měl s třicetičlennou stráží u barákové vojenské nemocnice. Ohlásil jsem svůj nástup a odchod a jinak jsem ležel celý den. Stráže zaváděl svobodník. Služba byla přísná, z velkého oddělení pro pohlavní nemoce utíkali v noci pacienti přes ohradu a proto stály tu stráže dvojmo“.*¹⁴³

¹⁴¹ F. LIRŠ, *S osmadvacátníky za světové války...*, s. 91.

¹⁴² F. ŠMÍDA, *Vzpomínky z vojny 1914–1919...*, s. 60.

¹⁴³ F. SKÁLA, *Válečný deník 1914–1918...*, s. 281.

Již od počátku války se objevovaly případy, kdy si vojáci sami způsobili zranění, aby se dostali z hrůzného prostředí fronty do nemocnice. Možností bylo nesčetně. Znečištění rány; pobodání poraněné oblasti včelami, aby se otok zvětšil; konzumace syrových brambor k vyvolání průjmu.¹⁴⁴ Kapavka či syfilis tak nebyly vždy nevítanými hosty, ale propustkou, která vedla z fronty do bezpečí nemocnic.

Pokud se voják chtěl vyhnout frontě, stačilo navštívit správné místo a potkat tu pravou osobu. Rudolf Vlasák popisuje ve svém díle situaci z Melantrichovy uličky v Praze následovně:

*„Čéče, co si myslíš? Že se nestydíš podat mi za kapavku zlatku!“ chraplavým hlasem sípala děvka s opuchlým obličejem a zavázaným krkem. „Víš, co s tím odšvindluješ? Nejméně dva měsíce se budeš válet ve špitále, potom ti daj měsíc orlábu. Možná, že tě budou honit po soudech a než se to skončí, bude po srandě“.*¹⁴⁵

Jednorozční dobrovolník Kroupa však tento způsob, jak se vyhnout frontě, odsuzuje. Je názoru, že každé nakažení pohlavní chorobou je mnohem horší, než když jedinec přijde o končetinu. Ostatní se ho budou štítit, navíc tím vojáci ohrozí své blízké, neboť je mohou nakazit. Kroupa uvádí, že mnohem lepším způsobem, jak opustit prostředí bojiště, je dostat se do zajetí.¹⁴⁶

Existoval však i způsob, jak si vyvolat pomocí mýdla symptomy kapavky. Josef Dufka tento způsob také využil. Když se od starších vojáků dozvěděl, jak hrozné jsou podmínky na frontě v zimním období, snažil se jí vyhnout za každou cenu. Vojáci znali stovky příkladů, jak si zapříčinit nemoc či pouze oklamat vojenské lékaře.¹⁴⁷ Josef Dufka ve svém deníku uvádí:

*„Zpozoroval jsem však, že u vojska se přísně hledí zamezit rozšiřování pohlavních nemocí. Toho jsem tedy využil. Udělal jsem si kouskem mýdla umělou kapavku, 4. 2. 1916, která je od pravé úplně k nerozeznání a šel jsem k prohlídce“.*¹⁴⁸

¹⁴⁴ M. MICHLOVÁ, *Byli jsme a budem...*, s. 68–69.

¹⁴⁵ R. VLASÁK, *Vojáci císařovi: vzpomínky jednoho z mnohých...*, s. 448.

¹⁴⁶ R. VLASÁK, *Vojáci císařovi: vzpomínky jednoho z mnohých...*, s. 453.

¹⁴⁷ J. DUFKA, *Průál jsem si mítí krůídla...*, s. 19–21.

¹⁴⁸ J. DUFKA, *Průál jsem si mítí krůídla...*, s. 27.

Josef Dufka se dostal do nemocnice ve Vídni (Reserve spital N2), kde se specializovali na pohlavní choroby. Na radu jednoho pacienta pil dvě lahve piva denně, aby protáhl nemoc na co nejdelší dobu. V nemocnici strávil tímto způsobem tři týdny. Když lékař zjistil, že se u pacienta nenachází bacil nemoci, byl autor odveden do budovy Divisního soudu a bylo na něj podáno trestní oznámení pro zločin sebeprznění. Vzhledem k tomu, že Rakousko-Uhersko potřebovalo vojáky, obdržel Josef Dufka pouze napomenutí.¹⁴⁹

Epidemie venerických nemocí, která vypukla v roce 1915, zničila představu obětavého, abstinujícího a loajálního válečníka, který se věnuje pouze obraně vlasti. Osoby, které nabádaly k dodržování morálních zásad v Německu, vinily z venerické krize zkažené ženy cizích populací, alkohol a neschopnost německých vojáků mít svou sexualitu pod kontrolou. V těchto interpretacích absentuje možná spojitost mezi stresem z války a mužskou sexuální touhou.¹⁵⁰

Mnoho českých mužů se vyrovnávalo se stresem z války prostřednictvím nevěry či prostituce. Mnozí, kteří se těmto požítkům oddávali, za to zaplatili nakažením venerickou chorobou. Ne vždy však byla pohlavní nemoc vnímána negativně. Někteří vojáci v ní spatřovali propustku z fronty a několikaměsíční pobyt v bezpečí nemocnice.

Předchozí kapitoly se věnovaly spíše negativním stránkám lidské sexuality. Práce by však byla jen jednostranně zaměřená, kdyby nebyl brán v potaz i opačný pohled – láska. Někteří vojáci totiž našli daleko od domova své budoucí ženy. Tímto tématem se zabývá následující kapitola.

¹⁴⁹ J. DUFKA, *Průál jsem si míti krůídla...*, s. 27–28.

¹⁵⁰ J. CROUTHAMEL, *An intimate history of the front...*, s. 41, 45.

5 LÁSKA V OBDOBÍ PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY

V knize *The Story the Soldiers Wouldn't Tell* se Thomas P. Lowry zabývá znásilněním, cizoložstvím či prostitucí v období občanské války v Americe. Autor v této knize mimo jiné uvádí kapitolu s názvem „Love“. Podle Lowryho by bylo nespravedlivé opominout v sexualitě lásku. Ve válce, pravděpodobně dokonce více než v čase míru, se projevují pocity něhy, soucitu, náklonnosti a pochopení.¹⁵¹

Během první světové války byly mobilizovány tisíce svobodných mužů. Mnozí z nich se nebránili tomu, aby navázali v zahraničí vztahy s místními dívkami, pojali je za manželky a odvezli si je po válce domů. Jiní si svou svobodu úzkostlivě chránili.

Josef Dufka byl odvelen na ruskou frontu a později zde upadl do zajetí. Ve svém deníku popisuje četné případy, kdy se zde jeho krajané oženili. On však chtěl zůstat ve svobodném stavu. Autor popisuje, jaké náležitosti byly k svatbě potřeba:

*„Kluci někteří se tam ženili, svatby byly skoro každý týden. Šlo to snadno, každý si jen přivedl dva svědky, kteří potvrdili, že ženicha znají a že je svoboden. Pak při obřadech přestoupil na pravoslavnou víru. To bylo vše a byla svatba. Já jsem se však ženit nechtěl, protože to stálo dosti peněz, a mě bavilo být svobodným“.*¹⁵²

Pokud se jedinci chtěli v Rusku oženit, nebylo to pro ně složité. Mnozí si zde našli děvče, oženili se a po válce ho přivezli s sebou do Československé republiky. Takovým příkladem byl i Bedřich Opletal, který se v Rusku seznámil v roce 1914 s Jelenou Josifovnou Karnacewiczovnou, svou budoucí ženou. Během války tuto dívku často navštěvoval, oženil se s ní a po revoluci v Rusku ji vzal s sebou do již vzniklého Československa.¹⁵³

Jak vypadala taková pravá svatba na Sibiři, uvádí Josef Sulíček. Jakmile je chlapec ve věku sedmnácti či osmnácti let, otec s matkou začnou hledat jeho budoucí ženu. Vyberou dívku, kterou většinou nezná, a pokud se mu líbí, začne namlouvání. Za dívku rozhodují rodiče, její názor není brán v potaz. Poté se dohodne velikost výbavy dívky a cena, která je vyplacena otci budoucí manželky.

¹⁵¹ Thomas P. LOWRY, *The Story the Soldiers Wouldn't Tell: sex in the Civil War*, Mechanicsburg Pennsylvania 1994, s.168

¹⁵² J. DUFKA, *Práhl jsem si míti králdla...*, s. 44.

¹⁵³ B. OPLETAL, *Zápisky z velké války...*, 142 s.

Nejvíce se však autor zajímal o zvyky, které nemohl v deníku popsat. Jak probíhal v Rusku rozvod, popisuje Josef Sulíček následovně:

*„Velmi mnoho se stává, že tito manželé často se rozejdou. Neznají své povahy, neuvažují, zdali se k sobě hodí a u rodičů takové nevěsty hraje úlohu pouze mamon. Stane-li se tak, rozejdou se a nikdo si to nepočítá za hanbu, a proto mnoho zde takových nešťastných manželství a rozvodů. U ruské ženské není nic zvláštního opustiti svého muže snad bez jakékoliv příčiny. Najde si druhého a žije s ním, jak se říká na divoko“.*¹⁵⁴

I František Černý popisuje, jak vypadá svatba v Rusku. Velmi ho zaujal tanec, který přirovnal k „bláznivé komedii“. Nehledí se na to, zda spolu tančí mladý chlapec se starší ženou či dva muži spolu.¹⁵⁵

Svatopluk Valníček uvádí ve svých vzpomínkách, že oproti ruským legionářům čeští vojáci bojující v Itálii neměli tolik možností navázat zde známost, která by mohla vyústit ve svatbu. Jako hlavní důvod uvádí:

*„Avšak ve srovnání s ruskými legiemi, odkud si řada legionářů přivezla manželky, neměli italští legionáři k delším známostem dostatek času, když vezmeme v úvahu, že do dubna 1918 byli v zajateckých táborech a většina válčila od léta téhož roku v bojové linii v řídce obydlených horách, kde k navazování vztahů s dívkami a ženami byla minimální příležitost“.*¹⁵⁶

Čeští vojáci našli své budoucí partnerky i v Uhrách. Ferdinand Lirš vzpomíná, že i český poručík Špindler si zde vyhlédl krásnou Maďarčku, kterou si později vzal za ženu. Do svého deníku si zaznamenal:

„Do její taktéž velmi hezké, starší sestřičky, ohnivě brunety, se k smrti zamiloval český náš poručík Špindler. Chtěje ji potěšit, naučil se vkrátku maďarsky, a to tak dobře, že pak spolu nemluvili jinak než po maďarsku. Byla to velká láska a skončila šťastně. Vzali se. Dnes je kamarád se svou ženuškou v Praze. Je

¹⁵⁴ J. SULÍČEK, *Z Vizovic kolem kontinentu...*, s. 46–48.

¹⁵⁵ František ČERNÝ, *Moje záznamy ze světové války 1914–1918: strhující vzpomínky českého vojáka z východní fronty v Bukovině - z území dnešního Rumunska a Ukrajiny*, Praha 2014, s. 96. Autorovy rukopisné poznámky k vydání připravil, poznámkami opatřil a doslov napsal Zdeněk Bauer.

¹⁵⁶ S. VALNÍČEK, *Vzpomínky na Velkou válku...*, s. 51.

*vysokým úředníkem pražského magistrátu a roztomilá jeho ženuška mluví velmi pěkně česky*¹⁵⁷.

V některých případech se po svatbě usadili čeští vojáci se svými ženami v zahraničí. František Došek z Jilma uvádí v knize *Von je eště živej* příklad svého kamaráda:

*„No a potom tam, jak sme se učili francouzsky, jeden kluk tam chodil. Menoval se Dyzamit, ten majitel, to byl vobchodnik ve vobilí. Ten kluk tam chodil vážit' vobilí. Nákej vod Českejch Budějovic, hernčír, já už nevim, jak se menoval, von tam se voženil, von tam vostal, ve Francii*¹⁵⁸.

Svatby v oblastech mimo české země nebyly ojedinělé. Ne všichni vojáci se však v období první světové války oženili. Někteří se zamilovali, udržovali s dívkou známost, avšak vlivem válečných poměrů a neustálé změny působiště se museli rozejít. Ferdinand Lirš se seznámil s polským děvčetem, do kterého se zamiloval. Na dívku i na následné odloučení vzpomíná ve svém deníku:

„Denně zvečera jsem stoupal po skřípavých dřevěných schodech, dbaje úzkostlivě toho, aby mne nikdo neviděl, abych svou drahou dívku nekompromitoval. Denně jsem tu prožíval večery něžné lásky a noci bouřné žhavé
rozkoše...
*Na večerní dobu jsem se již těšil od okamžiku, kdy jsem se probudil. To polské děvče se mi stalo tak drahým, že nebýt války byl bych se s ní ihned oženil. Ale tak jsem nevěděl, zda se kdy vrátím, zda mne tam na frontě neuspí navždy záluďná nepřátelská střela. Svou velkou lásku jsem si chránil jako vzácný květ*¹⁵⁹.

Velké množství vojáků mělo doma manželku či dívku, kterou pouze s těžkým srdcem opouštěli. Po návratu z války se mnoho z nich však setkalo se sokem v lásce, se kterým museli bojovat, ačkoli již bylo po válce. Antonín Kopecký popisoval ve svých vzpomínkách z války *Ve šlépějích praděda loutkáře* svou loutkovou hru, se kterou vystupoval na samém počátku války. V deníku ji popisuje:

¹⁵⁷ F. LIRŠ, *S osmadvacátníky za světové války...*, s. 118.

¹⁵⁸ František DOŠEK – Hana TOMEŠOVÁ, *Von je eště živej*, Jilemnice 2012, s. 34. František Došek se narodil v roce 1888. Kniha *Von je eště živej* je napsána podle zvukového záznamu pořízeného v roce 1969 Františkem Zemánkem.

¹⁵⁹ F. LIRŠ, *S osmadvacátníky za světové války...*, s. 175.

„Obsah hry byl případný pro ten večer: rytíř Štubenberský se vrací z křížáckých válek po 8 letech jako vítěz a shledává svoji snoubenku před sňatkem s jiným mužem, s nímž bojuje pro svoji Anežku, na konec svatba. Mnohý účastník byl potěšen myšlenkou, že se rovněž vrátí jako ten rytíř, ověnčen slávou a hrdinností. Mnohý se také vrátil po 5 – 7 letech z krutých bojů sibiřských, francouzských, italských jako Banický rytíř – a ne jeden musil pak ve vlasti podstoupiti boj o své štěstí“.¹⁶⁰

Takový příklad uvádí Jiří Antonín Švec v knize *Daleká cesta*. Autor působil jako učitel, a tak byl zvyklý vést během první světové války deník. V úvodní kapitole uvádí, že ačkoli jsou změněna jména a vesnice, příběh je autentický a pravdivý. V deníku popisuje příběh, kdy mladý český voják Vojta odcházel do války poté, co se pohádal se svou milou Márinkou. Matka dívky nechtěla, aby si její dcera vybrala za muže právě Vojtu, a proto veškerou korespondenci, kterou mladík zaslal do rodné vesnice, spálila. Nikdo nevěděl, zda je Vojta ještě na živu. Když se po válce vrátil zpět do vesnice, byla Márinka provdaná za jiného a měla již malého synka.¹⁶¹

Absence pošty z fronty byla pro rodiče, manželky a dívky velmi obtížná. Nebyla jen podporou, kterou si mohli partneři či blízcí vzájemně poskytnout prostřednictvím korespondence, byla i důkazem, že je milý člověk stále na živu.¹⁶² Jakmile se však muž dostal do zajetí, byl zraněn či neměl možnost dát svou stále trvající existenci najevo, znamenalo to pro osoby na domácí frontě velkou starost.

První světová válka oddělila na dlouhé roky muže od jejich žen, syny od rodičů, chlapce od jejich dívek. V mnohých případech se muži se svými blízkými již nesetkali. Existovaly však i situace, kdy se mladí muži seznámili se svými budoucími manželkami právě díky válečné mobilizaci. Svou ženu si po skončení války přivezli s sebou do vlasti, nebo měli možnost zůstat v zahraničí. Ne vždy však vedla známost až k uzavření sňatku. Neustálá změna působiště či libování si v mládeneckém životě nabádala české vojáky, aby se nepoutali na dívky touto formální cestou. Mnozí čeští vojáci opouštěli

¹⁶⁰ Antonín KOPECKÝ, *Ve šlépějích praděda loutkáře: vzpomínky z války a legií*, Brno 1933, s. 17. Antonín Kopecký se narodil v roce 1892. Jeho vzpomínky z války a z legií upravil František Bednařík a Josef Kudela.

¹⁶¹ Jiří Antonín ŠVEC, *Daleká cesta: odysea čs. legionářů z Písecka a Milevska v letech 1914–1920*, Písek 2008, 123 s.

¹⁶² Ch. HÄMMERLE, „*You let a weeping woman...*“, s. 159.

svůj domov s těžkým srdcem hlavně z toho důvodu, že zde zanechávali své dívky. Po návratu z války museli o své milé bojovat nebo na ně zapomenout.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se pokusila nahlédnout do sexuality českých vojáků v období první světové války a prostřednictvím analýzy deníků, pamětí a korespondence se mi podařilo dospět k několika důležitým závěrům a poznáním. Mezi ně patří fakt, že během válečného období vnímali čeští vojáci propastný rozdíl mezi „našemi“ ženami a těmi „cizími“. Manželky a dívky pro ně představovaly důležitou oporu a stálou připomínku předválečného života, ke kterému se toužili opět vrátit a který si často představovali v růžových barvách. V dopisech vojáci žádali své blízké o emocionální podporu, chtěli důkaz, že na ně žena stále myslí a že se jí mohou i nadále svěřovat se svými těžkostmi. Potřeba psychické opory v korespondenci mnohdy zastínila sexuální žádosti. Ty se však projevují při zmínkách o „cizích“ ženách. Čeští vojáci se zmiňují o maďarských, ruských či židovských ženách zvláště v souvislosti se sexualitou. Odsuzují jejich vyzývavé chování, náruživost a absenci morálky. Na druhé straně se však zmiňují o četných případech, kdy se jejich spolubojovníci oddávali slastem s těmito ženami. Stejný kontrast mezi vnímáním německých žen a „cizích“ popisoval ve své knize i Jason Crouthamel. Němky byly charakterizovány jako citlivé, hluboké a loajální, cizí ženy jako povrchní, vyzývavé a kokety.¹⁶³ Tento protiklad může být způsoben mimo jiné i tím, že vojáci, kteří zažívali každodenní hrůzy zákopů, měli tendenci si idealizovat své domovy i ženy a zaměřovat se na jejich klady. Na druhé straně vnímání cizích žen mohly negativně ovlivňovat mýty, které se mezi českými vojáky rozšiřovaly. Také propaganda Rakousko-Uherska poskytovala svým vojákům informace o ženách protivníků. Ty však byly většinou negativní a jejich cílem bylo zamezit bližšímu kontaktu vojáků s těmito osobami.

Další poznání, ke kterému jsem dospěla prostřednictvím analýzy pramenů, bylo, jakým způsobem reflektovali čeští vojáci zdravotní sestry. I zde se objevují kontrastní pohledy, které byly zřejmě založeny na kladné či záporné zkušenosti. Představa pečující, starostlivé a nezištné bytosti tak v pramenech naráží na obraz vypočítavé a nemorální prostitutky. Kladný přístup k zdravotním sestrám mohl být způsoben mimo jiné tím, že mnoho vojáků vnímalo nemocniční prostředí jako bezpečné místo, které poskytuje únik z fronty. Proto byli vděční za pobyt v čistě povlečených postelích a

¹⁶³ J. CROUTHAMEL, *An intimate history of the front...*, s. 27.

jakoukoli péči, která jim byla poskytnuta. V případě zprostitovaných maďarských zdravotních sester hrál zřejmě určitou roli i nepřátelský postoj k maďarským obyvatelům. Bianca Schönberger je názoru, že zdravotní sestry se staly terčem kritiky hlavně z toho důvodu, že narušily čistě mužskou sféru válečného prostoru. Tyto pečující ženy byly obviňovány z útoku na existující genderové uspořádání a byly to právě konzervativnější kruhy společnosti, které napomáhaly k jejich zdiskreditování.¹⁶⁴ Skutečnost, že za svou práci pobíraly vysoký plat a že muži byli odkázáni na jejich péči, mohla být trnem v oku jedincům, kteří na takovou nezávislost nebyli zvyklí.

Ve své práci jsem se zaměřovala také na reflektování sexuality autorů deníků, paměti a korespondence. Čeští vojáci mají tendenci zaměřovat se na sexualitu většinou z pozice pozorovatele. Jedná-li se navíc o chování či jednání, které současná morálka odsuzuje či zapovídá, zaujímají k takovému jevu stejný postoj. V pramenech byly uvedeny četné příklady nevěry, návštěv prostitutek, sexuálních dobrodružství, dokonce i tematika znásilnění. Vojáci však taková jednání vždy odsuzovali a zaujímali k těmto jevům odpor a hnus. Je to tedy způsobeno tím, že čeští vojáci měli tak vysokou morálku, že se nedopouštěli žádných poklesků? Jistě ne. Důkazem jsou právě výpovědi o jednání jejich českých spolubojovníků. Pokud sami navštívili nevěstinec či podvedli svou ženu, mohli se snažit o celé situaci pomlčet, aby neohrozili své manželství. Vydané válečné deníky, paměti či korespondence tak mohou vlastní sexuální aktivitu zamlčovat právě z ohledu na rodinu či vlastní pověst. Pokud se jedinec rozhodl zveřejnit svá sexuální dobrodružství během první světové války, zřejmě tato skutečnost neohrožovala jeho stávající vztah.

Čeští vojáci neodsuzovali pouze nevěru či prostituci, ale i onemocnění, které se s těmito jevy často pojilo. Na pacienty s pohlavní chorobou pohlíželi mnohdy s despektem. Být nakažený touto nemocí znamenalo potupu, za kterou se vojáci styděli, a proto oddalovali lékařské prohlídky, co nejvíce to šlo. Z pramenů je patrné, že čeští vojáci měli o syfilidě a kapavce povědomí a byli dokonce obeznámeni s jejich příznaky. Byli si vědomi, že to je velmi nepříjemná nemoc, která může mít až fatální následky. Proto se nakaženým jedincům vyhýbali a dokonce i nemocniční oddělení, určená pacientům s venerickými chorobami, byla hlídána vojáky. Aby armáda Rakousko-Uherska zabránila přílišnému sblížení svých vojáků s ženami v oblasti ruské fronty,

¹⁶⁴ B. SCHÖNBERGER, *Motherly Heroines and Adventurous Girls...*, s. 92.

využila strachu z těchto nemocí a propagovala, že většina obyvatel je v těchto oblastech nakažena. Pohled na venerické choroby nemusel být vždy negativní. Pro některé jedince znamenaly propustku z fronty a převoz do bezpečného zázemí. Proto existovaly i případy, kdy se vojáci vědomě nakazili, aby se vyhnuli hrůzám boje.

Válečná mobilizace s sebou nesla i jedno pozitivum – lásku. Ve svých denících, pamětech i v korespondenci se vojáci zmiňují o případech, kdy se jejich známý seznámil s dívkou z oblasti Francie, Uher či Ruska a pojal ji za manželku. Zvláště oblast Ruska byla pro české legionáře vhodná k výběru partnerky, neboť jazyková bariéra nebyla nepřekonatelná a uzavření sňatku vyžadovalo pouze malou přípravu. Oproti tomu v Itálii neměli legionáři na navazování kontaktu s místními ženami dostatek času, navíc se při boji pohybovali v oblastech, které byly velmi řídce osídlené. Pokud se vojáci zamilovali do dívky a navázali s ní blízký kontakt, uváděli v pramenech nejrůznější argumenty, proč si ženu nevezali. Většinou se odvolávali na převelení do jiné oblasti či jim vyhovoval svobodný stav.

Ačkoli jsem analyzovala nejrůznější prameny, nenalezla jsem v denících, pamětech či korespondenci českých vojáků zmínky o tématice homosexuality. Jsem však názoru, že absence příkladů homosexuálního chování není důkazem toho, že by se s nimi čeští vojáci neseťkávali. Magnus Hirschfeld byl názoru, že pojem „kamarádství“ byl ideálním pláštěm, který nabízel homosexuálnímu chování úkryt. Důvěrné přátelství bylo v mnohých případech neerotickým vztahem dvou mužů, někdy však mohlo zahrnovat i jistá erotická pouta.¹⁶⁵ V knize *Dejiny homosexuality* Colin Spencer uvádí, že v době první světové války se o homosexualitě nemluvílo, jednoduše se praktikovala.¹⁶⁶ Je tedy možné, že o homosexuálním chování se čeští vojáci v pramenech nezmiňovali anebo se mi tyto zmínky nepodařilo odhalit pod rouškou kamarádství.

Jsem toho názoru, že se mi podařilo poskytnout určitý vhled do sexuality českých vojáků i přes to, že se v mé práci neobjevuje jejich reflexe ohledně homosexuality.

¹⁶⁵ Citováno v J. CROUTHAMEL, *An intimate history of the front...*, s. 129.

¹⁶⁶ Colin SPENCER, *Dejiny homosexuality*, Bratislava 1999, s. 209.

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

PRAMENY

Archivní prameny

Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze, fond Langer František, korespondence vlastní, odeslaná Langer František Štechovi Václavu Vilémovi., přírůstkové číslo 49/96, inventární číslo 12952.

Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze, fond Neumann Stanislav Kostka 1. část, korespondence vlastní, odeslaná Neumann Stanislav Kostka Neumannové Boženě, přírůstkové číslo 66/37.

Publikované prameny

ČERNÝ, František. *Moje záznamy ze světové války 1914-1918: strhující vzpomínky českého vojáka z východní fronty v Bukovině - z území dnešního Rumunska a Ukrajiny*. Praha: Zdeněk Bauer, 2014.

DOŠEK, František – TOMEŠOVÁ, Hana. *Von je eště živej*. Jilemnice: Gentiana pro Kabinet kerkonošské slovesnosti v Poniklé, 2012.

DUFKA, Josef. *Průál jsem si míti krůídla: vzpomínky hluckého legionáře z let 1915-1920*. Velehrad: Ottobre 12, 2002.

HOBST, Leonard. *Český důstojník na frontách monarchie: válečný deník*. Brno: Spolek přátel československého opevnění, 2003.

HODEK, Josef. *Hrst vzpomínek z první světové války*. Plzeň: Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, 2004.

JURMAN, Oldřich. *Legionářská odyssea: deník Františka Prudila*. Praha: Brána, 2012.

KOPECKÝ, Antonín. *Ve šlépějích praděda loutkáře: vzpomínky z války a legií*. Brno: Moravský legionář, 1933.

KVĚTOŇ, Vladislav. *Vzpomínky z první světové války*. Praha: Stratos, 1995.

- LIRŠ, Ferdinand. *S osmadvacátníky za světové války*. Praha: F. Rebec, 1936.
- MUDRÁK, Augustin – ČERVENKA, Jiří. *Bojoval jsem za císaře pána*. Nové Strašecí: Jiří Červenka - Gelton, 2011.
- OPLETAL, Bedřich. *Zápisky z velké války: anabáze Hanáckého medika, 1914-1920*. Praha: Paseka, 1998.
- SKÁLA, František. *Válečný deník 1914–1918*. Kyšperk: A. Otava, 1937.
- SULÍČEK, Josef. *Z Vizovic kolem kontinentu: příběh legionáře Josefa Sulíčka*. Vizovice: Město Vizovice, 2010.
- ŠMÍDA, František. *Vzpomínky z vojny 1914-1919*. Olomouc: Poznání, 2014.
- ŠRÁMEK, Fráňa. *Listy z fronty: výbor z korespondence 1915-1918*. Praha: Československý spisovatel, 1956.
- ŠVEC, Jiří Antonín. *Daleká cesta: odysea čs. legionářů z Písecka a Milevska v letech 1914-1920*. Písek: Prácheňské nakladatelství, 2008.
- VÁCHAL, Josef. *Malíř na frontě: Soc a a Italie 1917-18*. Praha: Paseka, 1996.
- VALNÍČEK, Svatopluk. *Vzpomínky na Velkou válku*. Praha: Asociace nositelů legionářských tradic, 2014.
- VLASÁK, Rudolf. *Vojáci císařovi: vzpomínky jednoho z mnohých*. Praha: Za svobodu, 1932–1933.

Prameny v elektronické podobě

- JIROUŠEK, Václav. *Velká válka* [online]. Dostupné z: http://velka.valka.cz/osudy/Jirousek_Vaclav.pdf. [citováno k 5. 6. 2015].
- KOUTECKÝ, Bohuslav. *Zápisky ruského legionáře z 1. světové války* [online]. Dostupné z: <http://zapiskylegionare.sweb.cz/dopisy%20bohuslava.html>. [citováno k 6. 6. 2015].
- KREJČÍ, Cyril. *Velká válka* [online]. Dostupné z: http://velka.valka.cz/osudy/Krejci_Cyril-zapisky4.jpg. [citováno k 5. 6. 2015].

LITERATURA A PERIODIKA

CROUTHAMEL, Jason. *An intimate history of the front: masculinity, sexuality, and German soldiers in the First World War*. New York: Palgrave Macmillan, 2014.

FOUCAULT, Michel. *Vůle k věděni*. Praha: Herrmann, 1999.

FOUCAULT, Michel. *Užívání slastí*. Praha: Herrmann, 2003.

HÄMMERLE, Christa., *You let a weeping woman call you home? “ Private Correspondences during the First World War in Austria and Germany*. in: *Epistolary Selves: Letter and letter-writers, 1600–1945*, ed. R. Earle. Brookfield: Ashgate, 1999. s. 152–182.

JANDOUREK, Jan. *Sociologie zločinu: proč lidé vraždí a jezdí načerno*. Praha: Portál, 2011.

JANIŠ, Kamil. *Toulky historií erotiky a sexu*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007.

KASSIN, Saul M. *Psychologie*. Brno: Computer Press, 2007.

KOPÁČ, Radim – SCHWARZ, Josef. *Nevěstince a nevěstky: obrázky z erotického života Pražanů*. Praha: Paseka, 2013.

LENDEROVÁ, Milena. *Chytila patrola, aneb, Prostituce za Rakouska i republiky*. Praha: Karolinum, 2002.

LOWRY, Thomas P. *The Story the Soldiers Wouldn't Tell: sex in the Civil War*. Mechanicsburg Pennsylvania: Stackpole Books, 1994.

MICHLOVÁ, Marie. *Byli jsme a budem, aneb, Česká každodennost 1914-1918*. Řitka: Čas, 2013.

MORUS. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Ikar, 2007.

RUSSEL, Bertrand. *Manželství a mravnost*. Praha: Adventinum, 1931.

SCHÖNBERGER, Bianca. *Motherly Heroines and Adventurous Girls: Red Cross Nurses and Women Army Auxiliaries in the First World War*. in: *Home Front: The*

Military, War, and Gender in Twentieth-Century Germany. ed. K. Hageman – S. Scüler-Springorum. Oxford: Berg, 2002. s. 87–112.

SCHREIBER, Hermann – PEŠEK, Jiří. *Nejstarší řemeslo: kulturní dějiny prostituce.* Praha: Mladá fronta, 1993.

SPENCER, Colin. *Dejiny homosexuality.* Bratislava: Slovart, 1999.

STORR, Anthony. *Freud.* Praha: Argo, 1996.